

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปิดรับรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการของเยาวชนกับการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน” เป็นการศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ในการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานแก่เยาวชนเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษา โดยแบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรม (KAP)
3. ทฤษฎีบรรทัดฐาน
4. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่
5. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน
6. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์

กระแสพระราชดำรัสคุณธรรม 4 ประการ¹ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีเสด็จออกมหาสมาคม รับการถวายพระพรชัยมงคล ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต วันที่ 9 มิถุนายน 2549 ความตอนหนึ่งว่า

...ข้าพเจ้าเห็นแล้วว่ามีความตั้งใจมากขึ้นนึกถึงเรื่องคุณธรรม ซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือ ร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติ บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตามุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสาน

ประโยชน์กัน ใ้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล

หากความคิดจิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดี ที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่า ประเทศชาติไทยจะดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไปได้...

ท่านพุทธทาสภิกขุ² ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ว่า ภูมิธรรม คือ ธรรมสมบัติ หรือ ความดี ความจริง ความยุติธรรม ที่ประกอบอยู่ที่เนื้อที่ตัว ช่วยเหลือให้เกิดบุคลิกลักษณะ อันนำมาซึ่งความเลื่อมใส ความไว้วางใจ ความน่าคบหาสมาคมจากชีวิตรอบข้าง ทำให้ชีวิตนั้นเป็นที่พึ่งแก่ตนเองได้ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของชีวิตทั้งหลาย

¹สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, บันทึกความสำเร็จ 1 ปี คุณธรรมนำความรู้ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550), น. 1.

²พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมข้อคิดอิสระ พุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2538), น. 82.

หลวงพ่อบุญญานันทิกฤษ³ กล่าวเกี่ยวกับ คุณธรรมของคนดีไว้ว่า คนดีในภาษาบาลีว่า สัตบุรุษ (สฺต - บุ - หลุด) หรือ สัตบุรุษ (สฺต - บุ - รุด) แปลว่า คนดี หรือคนสงบ คนไม่วุ่นวาย ไม่ยุ่งไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร ๆ และได้ให้ลักษณะของผู้บ่งพร่องทางคุณธรรม⁴ มีดังนี้

1. คนชั่วคนถ้อยมีลักษณะมักโกรธ ผูกโกรธไว้ คนที่มักโกรธนั้นเป็นคนเลว จิตใจอ่อนแอไม่มีความเข้มแข็งถูกกระทบนิดกระทบหน่อยเหมือนปืนไวไฟ ประเดี๋ยวเดียวก็โกรธ โกรธแล้วไม่รู้จักดับ เก็บมาไว้ในใจ เวลากินก็โกรธเขา เวลาอนก็โกรธเขา เวลาเห็นหน้าใครคล้าย ๆ คนนั้นก็โกรธเขา นี้เรียกว่าเป็นคนมักโกรธ เป็นลักษณะของคนไม่ดี

2. คนลบหลู่บุญคุณท่าน ก็เป็นคนไม่ดี ใครมีบุญคุณต่อเรา เราไม่ยอมรับ ปฏิเสธบุญคุณ ถ้าใครมาพูดขึ้นก็บอกว่าไม่เกี่ยวกับฉัน ฉันไม่ได้เกี่ยวข้องกับคนคนนั้น อย่างนี้เรียกว่าลบหลู่ บุญคุณ ไม่ยอมรับว่าคนนั้นมีบุญคุณแก่ตัว กล่าวที่ตัวเองจะตกต่ำลงไป เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น

3. คนเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่นเห็นว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ความสุข ความทุกข์ไม่ได้เนื่องจากการกระทำ นี้ก็เห็นผิดไปจากทำนองคลองธรรม เป็นเรื่องไม่ดี

4. คนมีมารยา หมายความว่า แสร้งทำ ไม่ได้เป็นอะไร แต่แกล้งทำเพื่อให้คนสนใจทำนองนั้น

5. คนที่ปกติชอบเบียดเบียนสัตว์ทุกประเภท ไม่มีเมตตาธรรมอยู่ในใจ เขี้ยวหนัดดูร้าย ชอบรังแกสัตว์ เป็นคนไม่ดี

6. คนที่ปกติชอบลักทรัพย์ของคนอื่น พวกขี้ลักขี้ขโมยก็ถือเป็นคนเลว

7. คนตระบัดหนี้สิน หมายความว่า ยืมเงินเขามาแล้ว พอเขาทวงก็บอกว่าไม่ได้ยืม ก็เป็นคนไม่ดี

8. คนชอบฆ่าคนเดินทาง เพื่อแย่งเอาทรัพย์ พวกลักขโมย พวกจี้ปล้นเป็นคนไม่ดี

9. คนให้การเป็นพยานเท็จในศาล เพราะเหตุแห่งตน ผู้อื่นหรือทรัพย์ก็เป็นคนไม่ดี

10. คนประพฤติผิดภรรยา บุตรสาวของผู้อื่น ด้วยความพอใจหรือด้วยการข่มขืน ก็เรียกว่าเลวทั้งนั้น การทำชั่วสาวไม่ดี

11. คนมีฐานะ พอจะเลี้ยงพ่อแม่ได้ แต่ไม่ยอมเลี้ยงดูนี้เลวมาก

³พุทธทาส - บุญญานันทิกฤษ, คุณธรรมของชีวิตที่ดั่งาม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2540), น. 173.

⁴เรื่องเดียวกัน, น. 51.

12. คนทุบตีบิดามารดา พ่อตา แม่ยาย พี่สาว แม่ผัว พ่อผัว ไม่ดีทั้งนั้นคนที่เขาถามถึงเรื่องที่เป็นประโยชน์ แต่กลับตอบเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ไม่ดี

13. คนที่ทำความชั่วแล้วปกปิดความชั่วไว้ เป็นการทำชั่วซ้ำเพราะความชั่วมันจะเพิ่มขึ้นเหมือนกองขยะมูลฝอย

14. คนที่กินของดี มีอาหารเป็นต้น จากผู้อื่น และเมื่อเขามาที่บ้านตนกลับไม่สนใจอย่างนี้เรียกว่าเอาเปรียบ ขอบให้เพื่อนเลี้ยง แต่ไม่เลี้ยงเพื่อน ไม่คิดตอบแทนเขาบ้าง

15. คนพูดหลอกหลวงสมณะชีพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ไม่ดี

16. คนดีเตียน คำว่าสมณะผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบไม่ดี

17. คนมักอวดสิ่งที่ไม่มีในตัวตน เพราะอยากดัง ไม่ดี คนโบราณเขารู้ว่ากลองมันดังเอง ถ้าวาดูบาท กลองต้องมีคนตี ถ้าไม่มีคนตีมันดังเอง เป็นอับมงคล ถ้าบ้านใครกลองดังเองต้องนิมนต์พระมาสวดเพื่อความสวัสดิ์มงคล

18. คนมีปกติยกตนข่มท่านไม่ดี ไปนั่งที่ไหนก็ทำท่าใหญ่กว่าเพื่อน

19. คนผู้มีปกติมักจุนเจียวกระด้าง มีความปรารถนาลามก ตระหนี่ ไม่ละอาย ไม่กลัวบาป

20. คนดีเตียน พระรัตนตรัย ก็เป็นคนชั่ว เรานับถือพระรัตนตรัยไม่ควรดีเตียน ไม่ควรนำมากล่าวเล่น

21. คนที่ไม่ได้เป็นเพราะอรหันต์ แต่ประเมินตนว่าเป็นพระอรหันต์ เรียกว่าเป็นพวกอวดความวิเศษ อวดอุตริมนุชยธรรม เป็นคนเลว

เมื่อที่ได้มีคนดียอมก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่สถานที่นั้น ๆ การเป็นคนดีนั้นเป็นกันได้ทุกคน โดยไม่จำเป็นว่าผู้นั้นจะเป็นใคร เพราะการเป็นคนดีนั้นไม่ต้องลงทุน สิ่งสำคัญการเป็นคนดีอยู่ที่คุณธรรม หากผู้ใดมีคุณธรรมประจำใจ ผู้นั้นก็ชื่อได้ว่าเป็นคนดี สามารถที่จะสร้างความเจริญให้แก่ตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้อง และประเทศชาติ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้ตรัสว่า ในการพัฒนาคนตามหลักพระพุทธศาสนา จะต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือการพัฒนาทางกาย การพัฒนาทางจิตใจ และการพัฒนาทางปัญญา

การพัฒนาทางกาย ได้แก่ การฝึกฝนอบรมตนเองให้มีพฤติกรรมสอดคล้องหรือเป็นไปตามกฎ ระเบียบ และศีลธรรมอันดีงามของสังคม อันเป็นเรื่องของศีล

การพัฒนาทางจิตใจ ได้แก่ การฝึกอบรมจิตใจให้ยึดมั่นในคุณธรรม จนจิตใจมีความมั่นคงแน่วแน่อยู่ในธรรมอันเป็นของสมาธิ

การพัฒนาทางปัญญา ได้แก่ การศึกษาไตร่ตรองจนเกิดปัญญาความรู้ในเรื่องบาป บุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มีความเห็นที่ถูกต้องอยู่ในทำนองคลองธรรม อันเป็นเรื่องของ ปัญญา

การพัฒนาคนทั้ง 3 ด้าน คือ การพัฒนาทางกาย การพัฒนาทางจิต และการพัฒนาทางปัญญา เป็นการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือเรียกว่า หลักไตรพัฒนา นอกจากนี้ นโยบายเยาวชนแห่งชาติและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว พ.ศ. 2545-2554 ได้กำหนดคุณลักษณะเด็กและเยาวชนไว้เพื่อเป็นเกณฑ์วัดเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา ดังนี้

1. มีความผูกพันในครอบครัว ภาควุฒิในความเป็นไทย มีทักษะในอาชีพและการดำรงชีวิต ที่รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น
 2. มีสุขภาพและพละนาถัยแข็งแรง และรู้จักการป้องกันตนเองจากโรคและสิ่งเสพติด
 3. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ จริยธรรมคุณธรรม และมีพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบตามวัย
 4. มีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีศักดิ์ศรีและความภูมิใจในการทำงานสุจริต
 5. รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลรอบด้าน และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
 6. รู้จักช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ
- จะเห็นได้ว่าเด็กและเยาวชนนั้นเป็นทรัพยากรที่จะก้าวไปเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต จึงมีความจำเป็นที่ต้องหล่อหลอมคุณธรรมโดยเสริมสร้างคุณลักษณะของเด็กเยาวชนที่พึงประสงค์

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) ได้จัดทำโครงการจัดทำรูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และพบรูปแบบของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 4 รูปแบบ คือ รูปแบบของบ้าน (ครอบครัว) วัด โรงเรียน (สถานศึกษา) และชุมชน กล่าวคือ

1. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยครอบครัว มีเนื้อหาสำคัญ คือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องความดี ความชั่ว พระคุณ หน้าที่ ระเบียบวินัย กติกาสังคมและศาสนาวัฒนธรรม โดยปลูกฝังความสุภาพ มีน้ำใจ กตัญญู มีระเบียบ ทำตามหน้าที่ พึ่งตนเอง และอดออม ด้านการสร้างทัศนคติให้ตระหนัก รัก เคารพ เชื้อม่น อดทน มีสำนึกขณะจะทำ สำหรับวิธีการอบรมปลูกฝังทำได้โดยวิธีอบรมด้วยวาจา ด้วยการปฏิบัติเอง ด้วยการปฏิบัติให้เห็น และ กระตุ้นให้คิด ทั้งนี้ต้องอาศัยความใกล้ชิดและทำตัวเป็นแบบอย่างของพ่อแม่ และในกรณีที่ได้ทำดี ควรชมเชย ย้ำผลการกระทำความดีที่เด็กทำให้เด็กฟัง และ ควรยกย่องต่อหน้าผู้อื่น เมื่อเด็กกระทำผิดควร

พูดคุยอธิบาย ย้ำผลการกระทำผิดให้เด็กฟัง และพยายามลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ด้านการวัดประเมินผล จะวัดจากพฤติกรรมและทัศนคติของเด็ก ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ เด็กสุขภาพ มีน้ำใจ กตัญญู มีระเบียบวินัย ทำหน้าที่พึ่งตนเอง อุดมคติ ตระหนักและเคารพ เชื้อมั่น อดทนและมีสำนึก

2. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยโรงเรียน (สถานศึกษา) มีเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องความดี / ความชั่ว พระคุณ หน้าที่ ระเบียบวินัย การพัฒนาตน ความ เป็นไทย สิ่งแวดล้อม และศาสนาวัฒนธรรม ความรู้เหล่านี้ฝึกพฤติกรรมได้ โดยปลูกฝังความ มีสัจจะ มีน้ำใจ กตัญญู ทำหน้าที่ มีระเบียบวินัย ฝึกฝนสม่ำเสมอ เรียนรู้จากความผิด พึ่งตนเอง ปฏิบัติตามคำสอน รักษาวัฒนธรรม/ สิ่งแวดล้อม และทำตนให้เป็นประโยชน์ ด้านการสร้าง ทัศนคติให้ตระหนัก รัก ภาควณิ มุ่งมั่น เชื้อพียง มีเหตุผล มีสำนึกขณะจะทำอย่างรอบคอบ

3. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยสถาบันศาสนา มีเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้านความรู้ และวิธีการอบรมเช่นเดียวกับรูปแบบครอบครัว แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ชี้ตเถลา คือ พระ นักบวช บุคคลากรทางศาสนา ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับคือ เด็กเป็นคนสุขภาพ มีน้ำใจ กตัญญู เอื้อเฟื้อ มีระเบียบวินัย ชัยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน ตระหนักในความดี เคารพตัวเอง เชื้อมั่น มีความรัก และเมตตา รวมทั้งมีสำนึกที่จะทำดี

4. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยชุมชน มีเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้วิธีการอบรมปลูกฝังเช่นเดียวกับรูปแบบที่ 1 แต่ผู้ที่ทำหน้าที่อบรมคือ กระบวนการภายใน ชุมชน ส่วนผลที่คาดหวังว่าจะได้รับคือ เด็กรับผิดชอบต่อสังคม เสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม บำเพ็ญ ประโยชน์ และเคารพกติกา พฤติกรรมและทัศนคติของเด็ก

และจากแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศนโยบายมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ ดีมีสุข และเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม “8 คุณธรรมพื้นฐาน” ที่ควรเร่งปลูกฝัง เยาวชนอันประกอบด้วย ชัยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด มีวินัย สุขภาพ สะอาด สามัคคี มีน้ำใจ

แนวคิดเกี่ยวกับความขยัน

ขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายาม ทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทน ความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จ

ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้อง เป็นคนสู้งาน มีความเพียรพยายาม ทำหน้าที่การงานอย่างจริงจัง กล้าที่จะเผชิญอุปสรรค ไม่ท้อถอย

หลวงพ่อบัณฑิตท่านที่ภิกษุได้ปาฐกถาธรรมเรื่อง ความเพียรไว้ว่า ความหมั่นเพียร คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร หรือว่าคำที่พระมหากษัตริย์ว่า วายเมถว บุริโส ยาวอดตฺถสฺส นิปปทา เกิดเป็นคนทำเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง

ซึ่งในเรื่องมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เดินทางทางเรือ เรือแตกท่านก็ว่ายน้ำเรื่อยไป เทวดาซึ่งเคยเป็นมารดาในชาติก่อนลอยมาในปากฟ้ามาถามว่า “ท่านกำลังทำอะไร” พระมหากษัตริย์บอกว่า “กำลังว่ายน้ำ”

“ว่ายไปไหน”

“ว่ายไปตลิ่ง”

“ตลิ่งอยู่ที่ไหน?”

“ไม่รู้” แต่ว่ายไปทางทิศหนึ่ง คงจะถึงสักวันหนึ่ง

แล้วก็ตรัสคำคมว่า วายเมถว บุริโส ยาวอดตฺถสฺส นิปปทา เกิดเป็นคนพยายามเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง ดังนั้น จึงควรต้องใช้ความเพียรในการอยู่บนโลกนี้ ความบากบั่นในการประกอบอาชีพการงาน ในการทำงานที่เราจะทำความเพียรนั้น เราจะต้องมีความมุ่งหมายในชีวิต เรียกว่ามีเข็มชีวิตไว้ว่าเราเป็นอย่างไร เราจะทำอะไร

แนวคิดเกี่ยวกับความประหยัด

ประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควรพอประมาณให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ

ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

ศ.นพ. เกษม วัฒนชัย องคมนตรี ให้ปาฐกถา ในเรื่อง “การแพทย์ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง” เกี่ยวกับ “ความพอ” ไว้ว่าความพอ หรือ สันโดษ ให้ทำด้วยอิทธิบาทธรรมเต็มที เมื่อได้ผลอย่างไร จากการกระทำครั้งนั้น ความสุขในความพอ ประกอบด้วย ตามควรแก่ความสามารถ ตามควรแก่การกระทำ ตามควรแก่ฐานะ ตามควรแก่กฎเกณฑ์ของสังคม (จริยธรรม) ตามควรแก่กฎเกณฑ์ของศีลธรรม

ความพอเพียง ต้องประกอบไปด้วย ความมีเหตุผล ความจำเป็น และระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ ตัวอย่างเช่น หญิงคนหนึ่ง มีเงินเดือน 12,000 บาท เห็นกระเป๋าใบหนึ่ง รู้สึกพอใจ แต่ราคา 3,000 บาท หากนำหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการตัดสินใจซื้อกระเป๋าใบนี้ ต้องตั้งคำถามว่า สมเหตุสมผลที่จะซื้อหรือไม่ ด้วยเงินเดือน 12,000 บาท กับกระเป๋า 3,000 บาท ก็อาจจะบอกว่าซื้อได้ ต้องถามต่อว่า แล้วจำเป็นหรือไม่ มีความจำเป็นต้องใช้กระเป๋าใบนี้มากน้อยแค่ไหน มีกระเป๋าใช้แล้วหรือยัง มีกิ๊โบ เป็นต้น และสุดท้ายคือ หากใช้เงินซื้อแล้ว เงินเดือนที่เหลือ จะมีพอใช้จ่าย หรือเหลือเก็บหรือไม่ ก็คือ จะมีภูมิคุ้มกันดีพอหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ความตระหนักรู้กับความประหยัดไม่เหมือนกัน ความตระหนักรู้นั้น เป็นการไม่ยินดีในการให้ มีอะไรก็เก็บไว้ ไม่กินไม่ใช้ คนประหยัดจึงไม่ใช่คนขี้เหนียว คนตระหนักรู้จึงเป็นคนจนที่สุดในโลก เพราะไม่ได้กินไม่ได้ใช้ของที่ตนมี คนที่ร่ำรวยที่สุดก็คือ คนที่รู้จักใช้สิ่งนั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์

แนวคิดเกี่ยวกับความซื่อสัตย์

ซื่อสัตย์ คือ ความประพฤติตรงไม่เอนเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ

ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่ความประพฤติตรง ทั้งตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพอย่างจริงจัง ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่ห์คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

พระบรมราชาวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชพิธีัญญาบัตร วันที่ 12 มิถุนายน 2497⁵ ใจความตอนหนึ่งว่า

...บ้านเมืองจะวัฒนาถาวรได้ ก็ย่อมอาศัยความสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐาน ท่านทั้งหลายจะออกไปรับราชการก็ดี หรือประกอบกิจการงานส่วนตัวก็ดี ขอให้มั่นอยู่ในคุณธรรมทั้ง 3 ประการ คือ สุจริตบ้านเมือง สุจริตต่อประชาชน และสุจริตต่อหน้าที่ ท่านจึงจะเป็นผู้ที่ควรแก่การสรรเสริญของมวลชนทั่วไป...

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 122 ในบทที่ใช้แก่สภาทั้งสอง (สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา) บัญญัติไว้ว่า “สมาชิกผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย โดยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ และต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย โดยปราศจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์”

ปัญหาสังคมในปัจจุบันซึ่งเป็นปัญหาร้ายแรงปัญหาหนึ่งที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติก็คือปัญหาทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงของนักการเมือง การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงเกิดจากเหตุหลายประการ แต่สาเหตุที่สำคัญที่สุดคือ การขาดคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การขาดความซื่อสัตย์สุจริต เกิดความโลภ ความไม่รู้จักพอ

⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ในกระแสพระราชดำรัสแนวทางการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของคนไทย (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดับบลิว.เจ.พร็อพเพอร์ตี้, 2548), น. 2.

แนวคิดเกี่ยวกับความมีวินัย

มีวินัย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเอง และวินัยต่อสังคม

ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีที่จะปฏิบัติอย่างเต็มใจ ยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมทั้งมีวินัย ทั้งต่อตนเองและสังคม

หลวงพ่อบุญานันท์ภิกขุได้ปาฐกถาธรรมเกี่ยวกับการอยู่ในระเบียบวินัย⁶ ไว้ว่า เป็นการระวังตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน อย่าออกนอกกลุ่มนอกลทาง โดยการอยู่อย่างมีระเบียบวินัย ไปอยู่ในสถานที่ใดก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัยของสถานที่นั้น ของสถาบันนั้น

คนที่อยู่ในระเบียบนั้น เมื่อไม่ยอมปฏิบัติตามระเบียบก็อยากจะทำใจเพื่อตามใจตนเองมากขึ้น เช่น เรื่องการแต่งกายนั้นเป็นเสรีภาพของบุคคลที่จะแต่งอย่างไร แต่ต้องแต่งกาย สุภาพ หรือแต่งตามที่เครื่องแบบกำหนด แต่ถ้าผู้ชาย ผู้หญิงจะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ หรือใคร ๆ จะทำอะไรก็ได้ คงอยู่กันไม่ได้

หากมองว่าประชาธิปไตยว่าเป็นการทำอะไรได้ตามชอบใจ นี่เป็นประชาธิปไตยที่ไม่ถูกต้อง เพราะขาดระเบียบวินัย เพราะถ้าต่างคนต่างตามใจตัวเองทำอะไรตามใจอยาก ความวุ่นวายก็เกิดขึ้น การอยู่ในสังคม ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นแล้วก็ต้องมีระเบียบแบบแผน

เพราะฉะนั้นในหมู่คณะ ในประเทศชาติ จึงต้องมีระเบียบแบบแผน ยิ่งมีระเบียบมากเท่าใด ก็ยิ่งเป็นผู้ดีมีคุณเท่านั้น ยิ่งตามใจตัวเองมากเท่าใด ความเป็นผู้ดียิ่งหมดไปเท่านั้น

⁶พุทธทาส – บุญานันท์ภิกขุ, คุณธรรมของชีวิตที่ดีงาม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2540), น. 71.

แนวคิดเกี่ยวกับความสุภาพ

สุภาพ คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ

ผู้มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีมารยาทวางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

มารยาทเป็นสื่อแสดงถึงความรู้สึกรู้จักคิด ดังคำพังเพยโบราณที่ว่า “สำเนียงบอกภาษา กิริยาสื่อสกุล” มารยาทจึงเป็นเครื่องแสดงออกทางกายของบุคคลนับเป็นภาษาทางพื้นฐานให้คนอ่านคนได้⁷

ในวัฒนธรรมไทยได้กล่าวถึงความสุภาพในด้านการแต่งกายไว้ว่า ความสุภาพเรียบร้อย คือ เครื่องแต่งกายนั้นต้องอยู่ในลักษณะสุภาพเรียบร้อย ไม่รุ่มร่ามหรือรัดตัวจนเกินไป ไม่ใช้สีสันทึบฉูดฉาด ไม่เป็นเสื้อผ้าที่มีรูปแบบสมัยแตกต่างกับของที่ผู้อื่นควรจะแต่งเข้าไปร่วมในสังคมนั้น ๆ ความสุภาพเรียบร้อยนี้จึงรวมไปถึงการใช้เครื่องประดับ กระเป๋าถือ ถูหนุน รองเท้า และการแต่งหน้าทำผม

ท่านผู้หญิงพั้ว อนุรักษราชมณเฑียร⁸ กล่าวเกี่ยวกับวาจาสุภาพไว้ว่า วาจาไพเราะนั้น เป็นคุณสมบัติสำคัญในการพูด เพื่อความสงบสำเร็จประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน และยอมยืดยืดเหนียวใจของผู้ได้ฟังให้เกิดความนิยมรักใคร่นับถือผู้พูด มารดาเจรจากับบุตรด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน คำนั้นย่อมจับใจของบุตรธิดา ทำให้เกิดความรักใคร่นับถือและกตัญญูต่อบิดามารดายิ่งขึ้น บุตรธิดารู้จักพูด มารดายอมรักเอ็นดูมากขึ้น และผู้ที่มีมารยาทจะต้องระมัดระวังในการใช้วาจา คือ

1. ต้องระวังไม่ใช้วาจาเท็จ
2. ไม่ใช้วาจายุยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าง
3. ไม่กล่าววาจาหยาบคายเสียดสีดูถูกหรือขัดคอผู้อื่น
4. ใช้คำพูดที่เหมาะสมที่ควรและถูกหูผู้ที่เราพูดด้วย
5. ไม่พูดเสียงดังจนเกินไป
6. คู่สนทนาที่ดี ไม่เป็นผู้พูดอย่างเดียวหรือผู้ฟังอย่างเดียว
7. สุภาพสตรีมีความสำรวมกาย ไม่พูดจาหยาบคาย

⁷ รัศมี – สุทธิ ภิบาลแทน และอารมณ ฉนวนจิตร, มารยาทในวัฒนธรรมไทย

(กรุงเทพมหานคร: บริษัท ไทพิน อินเตอร์ แอคท์ จำกัด, 2537), น. 27.

⁸ พั้ว อนุรักษราชมณเฑียร, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, 2530), น. 32 - 33.

แนวคิดเกี่ยวกับความสะอาด

สะอาด คือ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใสเป็นที่
เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝน
จิตใจมิให้ขุ่นมัวมีความแจ่มใสอยู่เสมอ

หัวข้อธรรมในคำกลอน ท่านพุทธทาส มีคำกลอนเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อความสะอาด^๑
ไว้ว่า

...อาบอะไร ล้างกันใหญ่ ดูให้ดี
ดูล้างกัน เต็มที่ ไม่มีเฉย
ไม่น่าดู นั้นแหละดู ให้ดีเวย
ขอเฉลย อรรถอ้าง ล้าง “ตัวกู”
...อาบที่หนึ่ง นั้นล้าง ส่วนร่างกาย
ยอมทำได้ โดยขยัน หมั่นเช็ดถู
ภาพพวกเข็น อาบเป็น ตัวอย่างดู
ล้างตัวกู กันอย่างหนัก ด้วยรักทำ
...อาบที่สอง จองล้าง ไถกิเลส
ที่เป็นเหตุ เผลอโพล่ โถลถล่ำ
เที่ยวยึดมั่น ยึดนี้ ที่กอบกำ
เอามาทำ เป็น “ตัวกู” และ “ของกู”
...เอาน้ำคือ “ธรรมะ” เข้าชะล้าง
ให้สว่าง สะอาดสิ้น สงบอยู่
อะไรมา ไม่ยึดมั่น ไม่ขันธ์
“สิ้นตัวกู” เป็นวิมุตติ ดีสุดดี

^๑พุทธทาส, “หัวข้อธรรม ในคำกลอน ท่านพุทธทาส (ฉบับสมบูรณ),”

...ยามอาบล้าง ทำทาง ไม่น่าดู
 อาบเสร็จแล้ว สวยหู ชูศักดิ์ศรี
 ยามชะล้าง แสนยาก ลำบากมี
 ลูถึงที่ สุขล้วน ชวนชมเอ๋ยฯ

แนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคี

สามัคคี คือ ความพร้อมเพียงกันความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกัน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการเกิดงานอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาทไม่เอาวัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายความคิด ความหลากหลายในเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่าความสมานฉันท์

ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จ ลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ความสามัคคีเป็นคุณธรรมที่จะเป็นพลังสำคัญที่ทำให้กลุ่มคน และประชาชนซึ่งมีความรู้ ความคิด สถานะ อาชีพ ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความเป็นหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราชทรงให้จารึกข้อความไว้ในฐานด้านหน้าของพระพุทธรูป ภ.ป.ร. เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจชาวไทยทั้งชาติ มีข้อความดังนี้¹⁰

...คนชาติไทย จะรักษาความเป็นไทยอยู่ได้ด้วยมีสติสำนึกอยู่ในความสามัคคี...

พวกเราคนไทยจึงควรระลึกอยู่เสมอว่า เราจะรักษาความเป็นไทยให้ยืนยงอยู่ได้ ก็เพราะพวกเราคนไทยมีสติสำนึกอยู่ในความสามัคคี ให้รักษาความสามัคคีภายในครอบครัว หน่วยงาน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อสร้างความมั่นคง เมื่อใดที่แตกความสามัคคีก็就会产生ความแตกแยกและความเสียหาย

¹⁰ สมพร เทพสิทธิธา, คุณธรรม และ จริยธรรม (กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระรัชูปถัมภ์, 2542), น. 45.

แนวคิดเกี่ยวกับความมีน้ำใจ

มีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่นและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

ผู้มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเข้าใจ เห็นใจ ผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

ความมีน้ำใจต่อผู้อื่นนั้นเป็น "กำลังเลิศพลังอื่นทั้งสิ้น" ดังที่รัชกาลที่ 6 มีพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

...อันว่าความกรุณาปราณี	จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ	จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
เป็นสิ่งดีสองชั้นพลันปลื้มใจ	แห่งผู้ให้และผู้รับสมถวิล
เป็นกำลังเลิศพลังอื่นทั้งสิ้น...	

ประโยชน์สามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ¹¹

1. ประโยชน์ตน
2. ประโยชน์ผู้อื่น
3. ประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์สังคม

บุคคลที่มีชีวิตที่มีคุณค่าจะต้องพยายามทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์สังคม การทำประโยชน์ให้แก่ตนเองด้วยการค้นหาความรู้ มีอาชีพสุจริต สร้างครอบครัวให้อบอุ่น เป็นสุข ส่วนการทำประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น มีความเมตตา สงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส ไม่เป็นผู้เห็นแก่ตัว และสุดท้ายการทำประโยชน์แก่ส่วนรวมและสังคม ด้วยการปฏิบัติตนเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สังคม ประเทศชาติด้วยความเสียสละ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 8.

สำหรับแนวทางการส่งเสริมคุณธรรม ประเวศ วะสี¹² ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับมรรค 8 แห่งการส่งเสริมคุณธรรม – จริยธรรม ไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า คุณธรรม – จริยธรรม นั้นคือ คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรม

คุณธรรม – จริยธรรม คือการเป็นผู้มีจิตใจสูง ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดงออกโดยการไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณา มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

ซึ่งการพัฒนาประเทศชาตินั้น คุณธรรม – จริยธรรม ควรต้องเป็นระเบียบวาระแห่งชาติ โดยการพัฒนาที่มุ่งส่งเสริมให้มนุษย์มีจิตใจสูง ดังแผนภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1

มรรค 8 แห่งการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

¹²ประเวศ วะสี, “คุณธรรม – จริยธรรม ระเบียบวาระแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม,” ใน เอกสารปาฐกถาผู้นำการประชุมสัมมนาเรื่อง โครงการรวมพลังสื่อสร้างกระแส คุณธรรม 11 กุมภาพันธ์ 2548. (อัดสำเนา)

มรรค 8 แห่งการส่งเสริมคุณธรรม – จริยธรรม นั้น ประกอบด้วย

1. ผู้ปกครองทุก ๆ ระดับต้องตั้งอยู่ในความถูกต้อง ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในความสุจริตยุติธรรมแล้ว บ้านเมืองจะเสียหาย เพราะการประพฤติปฏิบัติของผู้ปกครองกระทบทุกอย่างในสังคม ฉะนั้น การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของผู้ปกครองทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีลงไปจนถึงหัวหน้าครอบครัว ต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม

2. ครอบครัวอบอุ่น การอยู่รวมกันเป็นครอบครัวทำให้ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมหนุ่มสาวยุคใหม่ที่ไม่ได้อยู่กันเป็นครอบครัว มีความเสี่ยงต่อการสูญเสีย เช่น คนงานที่บ้านมาอยู่ในโรงงาน เศรษฐกิจจะคำนึงถึงเงินเท่านั้นไม่ได้ แต่ต้องคำนึงถึงการอยู่รวมกันเป็นครอบครัวอบอุ่นด้วย

3. ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งเป็นเครื่องผูกคุณธรรม – จริยธรรม ต้องส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ (ความเป็นชุมชน) ในทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่อง

4. การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข สัมมาชีพเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ สัมมาชีพเป็นองค์ประกอบของความดี ไม่ควรวัดจากอัตราความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ (GDP) การพัฒนาควรจะปรับจากการวัดกันด้วยเงิน ไปเป็นการวัดด้วยสัมมาชีพเต็มพื้นที่ ซึ่งทำเป็นนโยบายที่สนับสนุนได้ เช่น การใช้ที่ดิน การใช้เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา เป็นต้น

5. การมีสปิริตแห่งการเป็นอาสาสมัครเต็มแผ่นดิน รัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริมให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน ในเวลาช่วงหนึ่งในแต่ละปี เป็นอาสาสมัครเพื่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะไปกระตุ้นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีในจิตใจของแต่ละคนให้งอกงามขึ้นมา และเป็นการเชื่อมโยงมนุษย์เข้ามาหากันด้วยความเมตตากรุณา

6. ส่งเสริมการพัฒนาจิตให้เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาจิตให้เป็นวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ส่งเสริมให้มีศูนย์พัฒนาจิตมาก ๆ ทั้งสถาบันทางศาสนา หรือที่ทำโดยฆราวาสในขณะທີ່จิตสามารถฝึกอบรมให้มีความสุขได้ โดยฝึกอบรมให้ลดความเห็นแก่ตัว ฝึกอบรมให้มีสติ สมานธิ ปัญญา ยิ่ง ๆ ขึ้น

7. การศึกษาที่เข้าถึงความดี การศึกษาของเราเกือบทั้งหมดเอา “วิชา” เป็นตัวตั้งจึงเข้าไม่ถึงความดี ในขณะที่พื้นที่มีคนคิดดีทำดีอยู่ การศึกษาทุกระดับควรไปศึกษาวิจัยในพื้นที่ให้รู้จักคนดี ๆ แล้วนำมาสื่อสารเรียนรู้กัน เรื่องของคนดีก็เข้าไปสู่ตัวผู้เรียน นอกจากนั้น เนื่องจากเรามีโครงสร้างของการศึกษาอยู่เต็มประเทศ เมื่อการศึกษาหันไปแสวงหาคนดีในพื้นที่ ควรจะ

สร้างฐานข้อมูลของความดีขึ้นมาเติมแผ่นดิน ทำให้ความดีเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย และเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้ความดีในแผ่นดินมีกำลัง

8. การสื่อสารความดี การสื่อสารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก จึงควรมีการสื่อสารให้คนทั้งประเทศเข้าถึงความจริง ความดี และความงาม ที่กล่าวมาข้างต้นในข้อ 1 – 7 ก็เป็นเรื่องของความดี การสื่อสารความดีเป็นความดีประการที่ 8 ที่ทำให้ความดีทุกข้อมีพลังขึ้น

รัฐธรรมนูญมาตรา 40 บัญญัติว่า คลื่นการสื่อสารเป็นของสาธารณะ ต้องเอามาใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะให้มากที่สุด จึงควรมีวิธีการถึงความดี ซึ่งจะเป็นพลังแห่งคุณธรรม – จริยธรรมอย่างมาก

บารุง สุขพรรณ ได้กล่าวถึงหลักปลูกฝังความดี 10 ประการ¹³ ไว้ดังนี้

1. ให้มีความสำนึกในเรื่องชาติ เกียรติ วินัย และกล้าหาญ

- หนึ่งให้รู้ ว่าชาติ คืออะไร
- อีกทั้งเกียรติ วินัย และกล้าหาญ
- และรู้จัก ปฏิบัติ ให้ควรการ
- ให้ชาติยัง ยืนนาน สวัสดิ์
- เกียรติจะดี ก็เพราะมี วินัยมั่น
- วินัยนั้น เป็นหลัก เป็นศักดิ์ศรี
- มีกล้าหาญ ร่วมด้วย ช่วยทวี
- ให้ชาติเกียรติ เรายัง ไม่โรยรา

¹³บารุง สุขพรรณ, “บทบาทและผลการปฏิบัติงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมในการเผยแพร่ฟื้นฟู พัฒนาความคิดจิตใจและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อประชาชนในชนบท,” ใน รายงานการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2525), น. 63 – 66.

2. ให้มีความซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตฺปปะ
- สองให้มีซื่อสัตย์ สุจริต
ประจำจิต เป็นหลัก ควรรักษา
รังเกียจการ ทุจริต กิจนানা
เมื่อเห็นว่า ผิดทาง ก็ห่างไกล
อันซื่อสัตย์ สุจริต สถิตมั่น
ก็เพราะหมั่น อบรม ปมนิสัย
ให้รู้จัก มีหลัก ละอายใจ
และกลัวภัย ทุจริต นิจันรันดร์
3. ให้มีความกตัญญูทเวท
- สามให้ตั้ง ตนมั่น กตัญญู
ระลึกรู้ คุณยิ่ง ทุกสิ่งสรรพ
เมื่อมีของ สมอง พระคุณพลัน
เชื่อว่ามั่น ในกตเวท
อันคนรู้ คุณท่าน ควรสรรเสริญ
ย่อมเจริญ รุ่งเรือง ประเทืองศรี
อันตราย ทั้งหลาย ไม่เบียดบีฑ
เหมือนหนึ่งมี เครื่องป้อง จากผองภัย
4. ให้มีความเข้มแข็งขยันหมั่นเพียรและอดทน
- สี่ให้มี เข้มแข็ง หมั่นขยัน
มีเพียรมีมั่น เป็นนิตยฺ ติดนิตย
แม้จะต้อง เหนื่อยยาก ลำบากใจ
แม้จะมี ผองภัย มีปีศา
ก็อดทน จนได้ ชัยชนะ
วิริยะ ส่งสม ปรรารถนา
ถึงต่ำต้อย น้อยทรัพย์ อับปัญญา
มีอุตสาหะค้ำ ก็จำเริญ

5. ให้มีความรู้จักกับผิดชอบและรู้จักหน้าที่
- ให้อำนาจรับ ผิดชอบ ตามมอบหมาย
ไม่เบี่ยงบ่าย บัดซัด ให้ชัดเจน
หน้าที่ใด ควรทำ ก็ดำเนิน
ไม่ล้วงเกิน ก้าวก้าว ในการทำงาน
การคอยปิด ชัดผิด ให้คนอื่น
คอยแต่ยื่น รับชม ผสมผสาน
มีหน้าที่ ไม่ประกอบ ให้ชอบการ
เหมือนล้างผลาญ ตนเอง เริงเกรงภัย
6. ให้มีความสุภาพอ่อนโยนและมารยาทอันดีงาม
- หกอ่อนโยน อ่อนน้อม รู้ถ่อมอาตม์
มารยาท นุ่มนวล ชวนรักใคร่
ใครใกล้ชิด ติดต่อก ก็พอใจ
จะอยู่ไหน อยู่ดี เพราะมีธรรม
โบราณว่า ไปไหน แม่ไกลบ้าน
ก็อ่อนหวาน คงมี ที่อุปถัมภ์
ยิ่งเป็นข้าราชการ งานประจำ
ยิ่งอ่อนหวาน ก็ยิ่งน่า นิยมชม
7. ให้มีใจกว้างขวางรู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- เจ็ดมีใจ กว้างขวาง ฟังผู้อื่น
ไม่แข็งขัน ครวญใคร ให้เหมาะสม
ใดที่ดี มีข้อ ควรนิยม
ก็ปรารมภ์ รับไว้ ด้วยใจงาม
เป็นธรรมาธิปไตย ใฝ่ที่ชอบ
ตามระบอบ เหตุผล คนไม่หยาม
ถือแต่ตน เป็นใหญ่ ก็ไม่งาม
หรือจะตาม แต่เขาว่า ก็น่าชัง

8. ให้ความกรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ
- แปรเมตตา การุณย์ และเอื้อเฟื้อ
รู้เผื่อแผ่ พันผูก ควรปลุกฝัง
เห็นแก่ตัว เกินไป ไม่จริง
จึงควรตั้ง แผ่เผื่อ เอื้ออารี
กับรู้จัก เสียสละ ทำประโยชน์
เห็นแต่ได้ ใจโหด ควรห่างหนี
เสียสละ จะเสริม เพิ่มความดี
ให้เกิดมี สุขสันต์ นิรันดรไป
9. ให้มีความเป็นระเบียบในการทำงานและความคิด
- ถ้าให้มี ระเบียบ ในการกิจ
และระเบียบ ความคิด วินิจฉัย
ความผิดพลาด เสียหาย ทั้งหลายใด
โดยส่วนใหญ่ เกิดขึ้น เพราะผิดพลาด
ขาดระเบียบ การงาน จะพาลยุ่ง
ถ้าไม่มี ควรที่ จะจัดวาง
ถ้ามีแล้ว หาทาง กระทำตาม
10. ให้มีความสามัคคีและรู้จักขอร้องให้ช่วยกันและกัน
- สิบให้สามัคคี ดีต่อหมู่
แม้ศัตรู ก็คง จะคิดขาม
ถ้าแตกอยู่ ลำพัง กำลังทราวม
จึงควรเร่ง ปลุกความ สามัคคี
การจะอยู่ ร่วมเย็น กันเป็นหมู่
ขอร้อง ให้ช่วย ไม่ร้อร
อย่าให้มี ชุมนใจ กับใครเลย.

นอกจากนี้ เจตนา พรหมประดิษฐ์¹⁴ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเด็กไทยกับความพอเพียงไว้ในหนังสือวันเด็กปี พ.ศ. 2550 ดังนี้

เด็กไทย รู้อยู่ พอเพียง	ยึดถือ อย่างเยี่ยง คำสอน
พอกิน พออยู่ พอนอน	ไม่รีบ ไม่ร้อน พอดี
ใช้เงิน ใช้ทอง รู้ค่า	ปัญญา พูนเพิ่ม ศักดิ์ศรี
รู้เก็บ รู้จ่าย ทั้งปี	ซื่อ มีมื ลมจ่ม
ซื้อเสื้อ ซื้อผ้า พอใส่	ไม่มาก เกินไป พอสม
ข้าวของ ซื้อตาม อารมณ์	ต้องตรม ระทม อูรา
จะกิน ก็กิน พออยู่	อย่าอวด เลิศหรู หน้าตา
กินดี ของดี คุณค่า	หลักว่า กินอ้ม พองาม
คิดทำ การณ์ใด ควรดี	อย่าเห็น ช่างซี้ ซี้ตาม
การใด ไม่ควร วู่วาม	รู้ปราชญ์ กิเลส แห่งตน
ดำรง ตนพอ ประมาณ	ไม่ราน รุกสิท อิชน
รู้ปัน รู้ให้ ทุกคน	ช่วยพัน หลุดความ ลำคัญ
อย่าติด คิดแต่ สบาย	นอกรกาย เพียงแค่ ตาเห็น
หามา ตามความ จำเป็น	ใจเย็น เก็บหอม ออมไป
วัยเรียน หมั่นเพียร เรียนรู้	พึงครู เป็นกิจ นิสสัย
ความรู้ ที่ครู มอบให้	ประยุกต์ ใช้เป็น แนวทาง
สำนึก ในความ พอใจ	เลือกใช้ ทางเดิน สายกลาง
ประพฤติ เป็นแบบ ตามอย่าง	สรรสร้าง สังคม ไทยไท
เศรษฐกิจ ยึดความ พอเพียง	หล่อเลี้ยง ซื่อ ทุกสมัย
ดำรง ตนเยี่ยง อย่างไทย	มั่นใจ ช่วยชาติ มั่นคง

¹⁴เจตนา พรหมประดิษฐ์, เด็กไทยรู้พอเพียง, ชีวิตงาม ความพอเพียง หนังสือวันเด็กแห่งชาติ ปี 2550 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2549), น. 12.

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาเด็กและเยาวชนควรพัฒนาอย่างครบถ้วนให้เป็นคนยึดหลักคุณธรรมในการนำชีวิต มีความสุขทางกาย ทางใจและทางสังคม ซึ่งนอกจากพัฒนาทางตรงแล้ว จะต้องพัฒนาสถาบันอันเป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาด้วย คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสื่อสารมวลชน รวมทั้งภาครัฐและเอกชนด้วย กล่าวคือ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุด เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่ให้การอบรมบ่มเพาะ ชัดเจนค่านิยมทางสังคมรวมทั้งค่านิยมพื้นฐานให้แก่สมาชิกในครอบครัว อีกทั้งยังมีบทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดี สถาบันการศึกษาควรให้ความสนใจในการพัฒนาจิตใจให้มากยิ่งขึ้น ครู อาจารย์เอาใจใส่อบรมสั่งสอนนักเรียนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้มีคุณธรรมนำความรู้ สถาบันศาสนามีบทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของแต่ละศาสนาให้มีประสิทธิภาพสามารถเข้าถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนได้ และสุดท้ายสถาบันสื่อมวลชนอย่าง โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือ นิตยสาร ควรมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรม ช่วยให้ความรู้และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับความดีและการทำความดีให้แก่เด็กและเยาวชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม (KAP)

การสื่อสารนั้นมีความสำคัญให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้สื่อมวลชน โดยมีบทบาทในการนำเสนอข่าวสารต่าง ๆ เผยแพร่สู่ประชาชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเมื่อทราบถึงข่าวสารนั้น ๆ จะก่อให้เกิดทัศนคติ และเกิดพฤติกรรมต่อไป ซึ่งมีความสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม (KAP) นี้ เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ 3 ตัว คือ ความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (Practice) โดยการเปลี่ยนแปลงทั้งสามประภพนี้เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง โดยเมื่อผู้รับสารเกิดความรู้ ก็จะมีผลทำให้เกิดทัศนคติ และก่อให้เกิดการกระทำ ทั้งนี้ การสื่อสารอย่างสื่อสารมวลชนเป็นตัวแปรที่สามารถเป็นตัวนำจะส่งผลต่อการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge)

ความรู้ หมายถึง ความเข้าใจในเรื่องบางเรื่องต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ หรือความรู้ต่อเรื่องระดับกว้าง โดยเป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งคนจะได้รับผ่านประสบการณ์ ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรร ซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตใจของตน ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายในซึ่งสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมได้

เบนจามิน บลูม (Benjamin S. Bloom) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การระลึกถึงเฉพาะเรื่อง หรือเรื่องทั่ว ๆ ไป ระลึกถึงวิธีการกระบวนการหรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นความจำ โดยได้แบ่งระดับของความรู้ไว้ 6 ระดับ¹⁵ ดังนี้

¹⁵ Benjamin S. Bloom อ้างถึงใน วิระดา ชาวอ๋อน, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม การเปิดรับข่าวสาร การรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทางวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ กับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม การมีส่วนร่วมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชายสถาบันราชภัฏนครปฐม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม, 2542), น. 43.

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติ กระบวนการ และแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับแรกนี้คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำออกมาได้
2. ระดับที่เข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การที่บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ และสามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วยถ้อยคำของตนเองสามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความ แปลความ และเปรียบเทียบ ความคิดอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้
3. ระดับของการนำไปใช้ (Application) หมายถึง การนำเอาข้อเท็จจริงและความคิดที่เป็นนามธรรม (Abstract) ปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม
4. ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง สามารถใช้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วน เป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติของตนเอง
5. ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง การนำข้อมูลและแนวความคิดมาประกอบกันแล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (Creating) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม
6. ระดับของการประเมินผล (Evaluation) หมายถึง ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์ (Criteria) การรวบรวมและการวัดข้อมูลตามมาตรฐานเพื่อให้ข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Attitude)

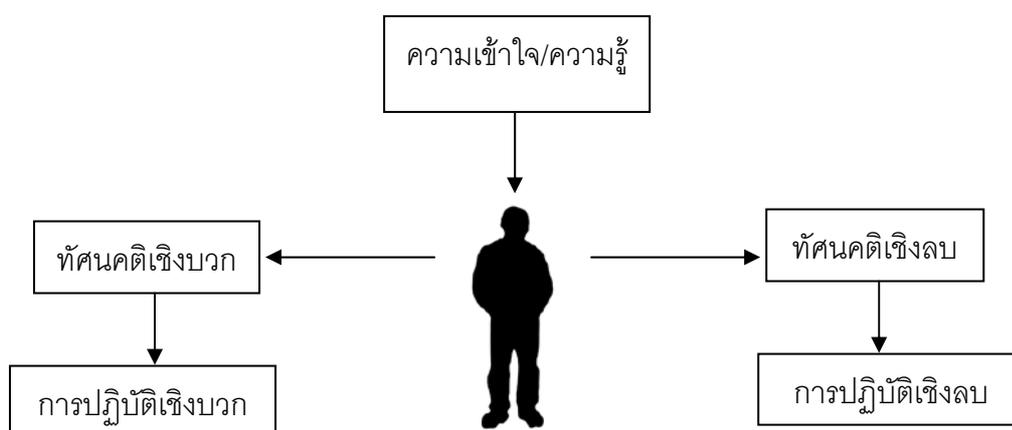
ชิฟฟ์แมนและคานุก (Schiffman and Kanuk) นักจิตวิทยา กล่าวว่า ทัศนคติ (Attitude) นั้น หมายถึง ความโน้มเอียงที่บุคคลเรียนรู้เพื่อให้มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะที่พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยทัศนคตินั้นก็จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคล ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าทัศนคติของบุคคลจะมีลักษณะดังนี้¹⁶

1. ทัศนคติเป็นความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
2. ทัศนคติเป็นเรื่องของสิ่งที่สะสมอยู่ในความคิดของบุคคล
3. ทัศนคติจะค่อนข้างคงที่และไม่เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ
4. ทัศนคติเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ ดังนั้นการรับรู้ข้อมูลเพิ่ม หรือการปรับตัวของสถานการณ์อาจจะทำให้ทัศนคติเปลี่ยนไป

โดยสามารถแบ่งทัศนคติออกเป็น ทัศนคติเชิงบวก (Positive Attitude) และทัศนคติเชิงลบ (Negative Attitude) ซึ่งทัศนคติเชิงบวกจะก่อให้เกิดการปฏิบัติในเชิงบวก ในขณะที่ทัศนคติในเชิงลบจะก่อให้เกิดการปฏิบัติในเชิงลบ ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ของทัศนคติและการปฏิบัติของบุคคลได้ดังนี้

ภาพที่ 2.2

ความสัมพันธ์ของทัศนคติและการปฏิบัติของบุคคล

¹⁶ Schiffman and Kanuk อ้างถึงใน ฉัตยาพร เสมอใจ และ มัทนียา สมมิ, พฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer Behavior) (กรุงเทพมหานคร: เอ็กสเปอร์เน็ท, 2545), น. 77.

และสามารถอธิบายส่วนประกอบของทัศนคติจากแบบจำลององค์ประกอบของทัศนคติ 3 ประการ ดังนี้

1. ความเข้าใจหรือความรู้ (Cognitive or Knowledge) เกิดจากการได้รับความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยได้มาจากการประเมิน ซึ่งมักจะออกผลเป็นทางใดทางหนึ่งว่า ดี - ไม่ดี ชอบ - ไม่ชอบ มีคุณค่า - ไม่มีคุณค่า เป็นต้น

2. ความรู้สึก (Affective or Feeling Learning) เมื่อมีความรู้ หรือประสบการณ์ใด ๆ แล้ว จะเกิดความรู้สึกต่างๆ ซึ่งเป็นทัศนคติต่อสิ่งนั้น ความรู้สึกอาจแสดงออกได้เป็น ดี - เลวเกลียด - รัก ทางบวก - ทางลบ ชอบ - ไม่ชอบ

3. พฤติกรรม (Conation, Doing or Behavior) เมื่อมีทัศนคติต่อสิ่งใด ๆ ต่อสิ่งใด ๆ แล้วก็จะเกิดการกระทำในการตอบสนองตามทัศนคติ

การก่อตัวขึ้นมาของทัศนคติ (The Formation of Attitudes) เกิดจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน¹⁷ โดยเกิดจากการจูงใจทางร่างกาย (biological motivations) ทัศนคติจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งกำลังดำเนินการตอบสนองตามความต้องการ หรือแรงผลักดันพื้นฐานทางร่างกายอยู่ ตัวบุคคลจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่สามารถช่วยให้เขามีโอกาสตอบสนองความต้องการของบุคคลได้ ในทางกลับกัน จะสร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งที่ขัดขวางไม่ให้ตอบสนองความต้องการได้ ประการต่อมา ทัศนคตินั้นเกิดจากข่าวสารข้อมูล (information) ซึ่งทัศนคติจะมีพื้นฐานมาจากชนิดและขนาดของข่าวสารของข้อมูลที่ได้รับมา รวมทั้งขึ้นอยู่กับลักษณะของแหล่งที่มาของข่าวสารข้อมูลอีกด้วย และด้วยกลไกของการเลือกเฟ้นในการมองเห็น และเข้าใจปัญหาต่าง (selective perception) ข่าวสารข้อมูลบางส่วน อีกทั้งยังเกิดจากการเข้าเกี่ยวข้องกับกลุ่ม (group affiliation) ทัศนคติบางอย่างอาจมาจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ครอบครัว เพื่อน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุด (primary group) ที่จะเป็นแหล่งสร้างทัศนคติให้แก่บุคคลได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม และประสบการณ์ (experience) ที่มีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดการตีค่าสิ่งที่มีประสบการณ์มานั้นให้กลายเป็นทัศนคติได้

¹⁷ ธงชัย สันติวงษ์, พฤติกรรมผู้บริโภคทางการตลาด, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชุมช่าง จำกัด, 2549), น. 173 - 174.

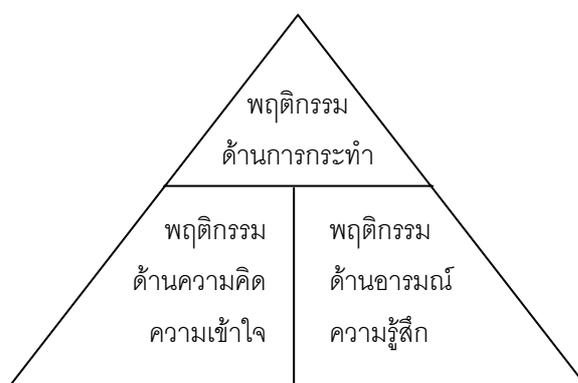
แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม (Behavior/ Practice)

พฤติกรรมมนุษย์ (Human Behavior) มีความหมายกว้าง ๆ ว่า หมายถึง การกระทำ หรือการแสดงออกของบุคคล ซึ่งผู้อื่นสามารถสังเกตเห็นได้

บลูม (Bloom)¹⁸ นักจิตวิทยา ได้แบ่งประเภทพฤติกรรมมนุษย์เป็น 3 ประเภท ดังนี้

ภาพที่ 2.3

ประเภทพฤติกรรมตามแนวความคิดของบลูม (Bloom)

ประเภทที่ 1 พฤติกรรมด้านความคิดความเข้าใจ

ประเภทที่ 2 พฤติกรรมด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม

ประเภทที่ 3 พฤติกรรมด้านการกระทำ การแสดงออกทางอวัยวะต่าง ๆ

กล่าวคือ พฤติกรรมนั้นคือ การกระทำหรือการแสดงออกของมนุษย์ที่ปรากฏออกมา เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการแสดงออกเป็นการกระทำนี้ จะมีกระบวนการของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่จากภายในตัวบุคคลนั้น ๆ เสมอ กล่าวคือ จะมีกลไกของการกำกับสั่งการจากความคิดและความรู้สึกที่มีอยู่ภายใน¹⁹

¹⁸Bloom อ้างถึงใน เมธาวี อุดมธรรมานภาพ และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2544), น. 5.

¹⁹ธงชัย สันติวงษ์, พฤติกรรมผู้บริโภคทางการตลาด, น. 23.

การโน้มน้าวใจให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมโดยผ่านกระบวนการสื่อสาร²⁰ สามารถทำได้ โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. การปลุกเร้าอารมณ์เพื่อทำให้เกิดการตื่นตัวสนใจในการติดตามโดยใช้เสียงหรือภาพ หรือทั้งภาพและเสียง
2. การแสดงความเห็นอกเห็นใจ โดยการแสดงความอ่อนโยน เสียสละ เมตตา ยอมแพ้ ฯลฯ
3. การสร้างแบบอย่างขึ้นในใจ เป็นการสร้างมาตรฐานอย่างหนึ่งขึ้นเพื่อให้มาตรฐานนั้นปลูกศรัทธาและเป็นตัวอย่างที่จะปฏิบัติตาม
4. การให้รางวัล เช่น การลด แลก แจก แถม ในการโฆษณา เพื่อจูงใจให้เลือกซื้อสินค้าที่หือใด ยี่ห้อหนึ่ง หรือการใช้ในการรณรงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการ

ผลของการโน้มน้าวใจด้วยวิธีข้างต้น ได้นำไปสู่พฤติกรรมพื้นฐาน 2 แบบคือ การกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมใหม่ หรือให้มีพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง และหยุดพฤติกรรมเดิม

ดังนั้นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการพัฒนาควรที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่ต้องการจะสื่อสาร คล้อยตาม สนับสนุนและยอมรับซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

²⁰ เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2548), น. 102 – 103.

ทฤษฎีบรรทัดฐาน (Normative Theory)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์²¹ อธิบายทฤษฎีบรรทัดฐานว่า บรรทัดฐานเกิดขึ้นจากสังคม เมื่อบุคคลค้นพบแบบแผนชีวิตที่อำนวยความสะดวกและแก้ปัญหาพร้อมกันได้แล้ว บุคคลก็จะปฏิบัติซ้ำเพื่อให้เกิดความหมาย (Symbol) และเพื่อให้ผู้อื่นได้เข้าใจร่วมด้วย ในกรณีดังกล่าวทำไปด้วยเหตุผลหรือรู้ตัวอะไร แต่เป็นการค่อยเป็นค่อยไปที่ละเล็กทีละน้อยขณะที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต

โดยได้อธิบายลักษณะของบรรทัดฐานไว้ว่า

1. บรรทัดฐานมักจะประกอบขึ้นเป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมของสังคมนั้น หรือองค์การทางสังคม เป็นตัวกำหนดการกระทำของบุคคล ซึ่งไม่เป็นแค่เพียงคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ว่าเราควรปฏิบัติอย่างไรในสังคมเท่านั้น แต่บรรทัดฐานนั้นเป็นข้อบังคับและสิ่งที่ขาดไม่ได้ทางศีลธรรมว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

2. บรรทัดฐานมีการแบ่งเป็นกลุ่มเป็นพวกตามความสำคัญที่มีต่อชีวิตสังคม กล่าวคือ

2.1 บรรทัดฐานที่มีความสำคัญน้อย คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานเหล่านี้ด้วยความเคยชินหรือเป็นนิสัย อาจไม่มี หรือมีการควบคุม (sanction) น้อย

2.2 บรรทัดฐานที่มีความสำคัญสูงจะเป็นศีลธรรมที่หากคนไม่ประพฤติตามก็จะถูกลงโทษ ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามวิถีประชา (Folkways) อย่างไรก็ตามการเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานในขั้นนี้ก็อาจจะลุ่มอล่วยได้

2.3 บรรทัดฐานที่มีความสำคัญต่อการอยู่รอดหรือสวัสดิภาพของสังคมจะกลายเป็น “สิ่งที่ขาดไม่ได้ทางศีลธรรม” (moral imperative) ซึ่งทุกคนในสังคมต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม หากมีการฝ่าฝืนจารีต (mores) นี้จะถูกลงโทษอย่างรุนแรง

²¹สัญญา สัญญาวิวัฒน์, คุณภาพและคุณธรรมในการพัฒนาประเทศ

(กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), น. 164.

เสริน ปุณณะหิตานนท์²² ได้กล่าวเกี่ยวกับเยาวชนที่กระทำผิดไว้ว่า หมายถึง พฤติกรรมบางรูปแบบที่ขัดแย้งหรือต่อต้านสังคม ทำให้เกิดการเสียระเบียบทั้งในทางสังคมและตัวบุคคล และมีนัยความหมายครอบคลุมไปถึงผลการใช้ค่านิยมวินิจัยความประพฤติว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาภายในกรอบของบรรทัดฐานและกฎหมายของสังคม

โรเบิร์ต เมอร์ตัน (Robert Merton) นักสังคมวิทยา เสนอว่า โครงสร้างทางสังคมมีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ จุดมุ่งหมาย (goals) สำหรับคนทั่วไปในการดำรงอยู่ในสังคม และวิธีการ (means) เป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น และเมื่อใดที่องค์ประกอบทั้ง 2 ขาดความสมดุลหรือเกิดความขัดแย้งกันจะทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนขึ้นในสังคม โดยได้แบ่งการปรับตัวของบุคคลต่าง ๆ ในโครงสร้างสังคมนี้ไว้ 5 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ปฏิบัติตาม (Conformity) กลุ่มคนที่ยอมรับในจุดมุ่งหมายของสังคม
2. เบี่ยงเบน (Innovation) กลุ่มคนที่ยอมรับจุดมุ่งหมายแต่ไม่สามารถปฏิบัติตามวิถีทางที่สังคมยอมรับได้ จึงมีการละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งจุดมุ่งหมาย เช่น ผู้มีรายได้ต่ำต้องการมีเงินหรือสิ่งต่าง ๆ แต่ไม่มีโอกาสให้ได้สิ่งนั้นตามกฎหมายจึงใช้วิธีการ ขโมย เป็นต้น
3. ยึดติดระเบียบ (Ritualism) ผู้ปฏิเสธจุดมุ่งหมายแต่ปฏิบัติตามวิถีทางที่สังคมกำหนด เป็นกลุ่มคนที่ไม่ตั้งความหวังไว้สูง กลัวความผิดหวัง ไม่กล้าเสี่ยง จึงดำเนินการตามแนวทางที่สังคมยอมรับ
4. หนีโลก (Retreatism) กลุ่มคนที่ปฏิเสธทั้งจุดมุ่งหมายและวิถีทางของสังคม
5. ต้องการการเปลี่ยนแปลง (Rebellion) กลุ่มคนที่ปฏิเสธทั้งจุดมุ่งหมายและวิถีทางสังคมและพยายามสร้างจุดมุ่งหมายและวิถีทางใหม่ที่ตนคิดว่าดี

²²เสริน ปุณณะหิตานนท์, การกระทำผิดในสังคม : สังคมวิทยาอาชญากรรมและพฤติกรรมเบี่ยงเบน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), น. 117.

อัลเบิร์ต เค. โคเฮน²³ (Albert K. Cohen) นักสังคมวิทยาอีกท่าน ได้อธิบายถึงการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในทฤษฎีวัฒนธรรมรอง (Subculture Theories) ไว้ว่าเด็กที่มาจากครอบครัวรายได้ต่ำ ซึ่งโคเฮนเรียกว่า “ชนชั้นทำงาน” (Working Class) ต้องอยู่ในสังคมที่มีบรรทัดฐานถูกกำหนดมาจากชนชั้นกลาง (Middle – Class Values) ซึ่งมีลักษณะดังนี้²⁴

1. ความอยากและความทะเยอทะยาน
2. ความรับผิดชอบ
3. การประสบความสำเร็จในการศึกษาและหน้าที่การงาน
4. ความรู้จักระดับซึ่งใจในความต้องการ
5. ความสามารถในการวางแผนระยะยาว และการงบประมาณ
6. ความมีกิริยาวาจา
7. ความสามารถในการควบคุมความก้าวร้าว
8. การรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
9. ความเคารพในสิทธิของบุคคลอื่น

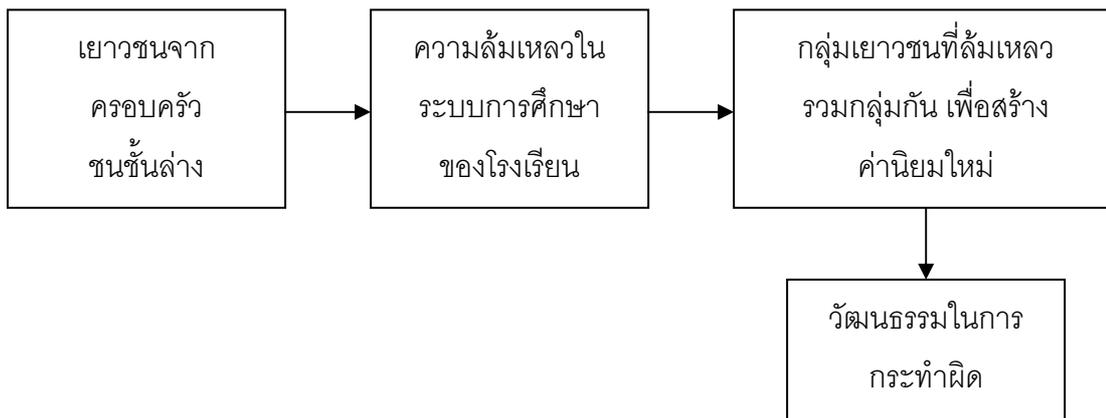
²³ Albert Cohen, Delinquent Boys: The Culture of the Gang (New York: The Free Press, 1995), pp. 24 – 32 อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินธุ์, การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน: แนวคิดทางสังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, 2531), น. 66 – 67.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 67.

โคเฮนได้อธิบายพฤติกรรมอาชญากรรมตามทฤษฎีวิวัฒนาการของ คอเฮน ดังนี้

ภาพที่ 2.4

กรอบแนวคิดวิวัฒนาการของโคเฮน

จากภาพที่ 2.4 แสดงกรอบแนวคิดวิวัฒนาการของโคเฮน เด็กและเยาวชนได้รับบรรทัดฐานเหล่านี้ผ่านพ่อแม่ และผ่านสื่อสารมวลชน แต่เด็กไม่มีวิถีทางที่จะให้ได้มาตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ ประกอบกับค่านิยมของชนชั้นกลางได้รับการยอมรับมากกว่าในสถานศึกษา ค่านิยมของชนชั้นกลางถูกใช้เป็นเกณฑ์วัดหรือประเมินผล เด็กจากชนชั้นทำงานจึงตกอยู่ในสภาพกดดัน และไม่สามารถปรับตัวได้ เด็กจึงสร้างบรรทัดฐานของตนเองเพื่อตอบสนองต่อความคับข้องใจนี้ โดยการรวมตัวกันและสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมหลักของสังคม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มีองค์ประกอบของทฤษฎี 2 ส่วนคือ โครงสร้างทางสังคม (Social structure) และหน้าที่ทางสังคม (Social functions) กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมนั้นเป็นรูปแบบอันถาวรที่เกิดจากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมทางสังคม อันประกอบไปด้วย “สถาบัน” เช่น ครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง และสื่อมวลชน ฯลฯ ส่วนองค์ประกอบที่เป็นหน้าที่ทางสังคม เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เชื่อมโครงสร้างสังคมแต่ละส่วนเข้าด้วยกันเพื่อให้ระบบดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งระบบย่อยนี้จะต้องมีหน้าที่ (Function) ของตนเอง แต่ถ้าระบบย่อยเหล่านี้ไม่ทำหน้าที่ (Non function) หรือทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ (Dysfunction) ก็จะทำให้กระทบกระเทือนส่วนอื่น ๆ และท้ายที่สุดทุกระบบจะต้องมีการปรับสมดุล โดยอาศัยปัจจัยภายนอกในการปรับเปลี่ยนระบบ

บรอนิสลอฟ มาลินสกี (Bronislaw Malinowski) นักมานุษยวิทยาชาวโปแลนด์เสนอแนวคิดทฤษฎีในเชิงการหน้าที่ (functionalism) เป็นวัฒนธรรมที่ตอบสนองของความต้องการจำเป็นของบุคคล 3 ด้าน คือ

1. ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ เช่น ปัจจัย 4 เป็นต้น
2. ความต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในสังคม เพื่อตอบสนองของความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ ก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรและสถาบันต่าง ๆ เช่น ตั้งระบบเศรษฐกิจเพื่อหาอาหาร
3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ได้รับการตอบสนองโดยการพัฒนากระบวนการวิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและศิลปะ ขึ้นมาในสังคม

ในขณะที่ โรเบิร์ต เค เมอร์ตัน (Robert K. Merton) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันมองว่าหน้าที่ประกอบไปด้วย หน้าที่ปรากฏ (Manifest Function) เป็นหน้าที่หลักที่ชัดเจนมากกว่าหน้าที่อื่นเปิดเผยตัวออกมาอย่างชัดเจน และเป็นผลโดยตรงที่ผู้กระทำรู้และเข้าใจ และหน้าที่แอบแฝง (Latent Function) เป็นหน้าที่รอง ที่เป็นผลโดยอ้อมหรือเกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารมวลชน

สื่อมวลชนเป็นสถาบันสังคมที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม สื่อมวลชนจึงควรมีบทบาทหน้าที่ที่จะปฏิบัติในสังคมเหมือนกับสถาบันอื่น ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง เป็นต้น

แฮโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) นักรัฐศาสตร์ ได้อธิบายแบบจำลองการสื่อสารไว้ว่าเป็นการสื่อสารอันประกอบไปด้วย ใคร (Who) พูดอะไร (Says what) ด้วยช่องทางไหน (In which channel) ถึงใคร (To whom) และเกิดผลอะไร (With what affect) โดยได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนว่ามี 3 ประการ คือ การตรวจตราสอดส่องสิ่งที่อยู่รอบตัว (Surveillance of the Environment) ซึ่งลาสเวลล์ กล่าวว่า เป็นบทบาทในการตรวจตราสอดส่อง ซึ่งสื่อมวลชนเป็นผู้ตรวจตราสิ่งที่อยู่รอบตัวและตีความสิ่งที่เห็นให้สังคมทราบ สื่อจึงมีหน้าที่ในการเป็นผู้เฝ้าดูและเตือนสังคมให้ทราบสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสังคม ประการที่สองบทบาทในการประสานความสัมพันธ์ส่วนต่างๆ ในสังคม (Correlation of the Parts of Society) สื่อจะต้องวิจารณ์ตีความ ข่าวต่าง ๆ เพื่อให้สังคมได้เข้าใจเหตุการณ์นั้น ๆ ประสานโดยการให้ความรู้แก่ประชาชน และประการสุดท้ายสื่อมีบทบาทในการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม (Transmission of the Social Heritage) โดยเป็นการให้การศึกษ ถ่ายทอดวัฒนธรรม บรรทัดฐานทางสังคม คุณค่าที่คนในสังคมยึดถือ ซึ่งรวมไปถึงการถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ซึ่งต่อมาชาร์ล ไรท์ (Charles Wright) นักสังคมวิทยา ได้เพิ่มเติมหน้าที่ประการที่ 4 ของสื่อมวลชนไว้ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทในการให้ความบันเทิง และได้อธิบายถึงการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

1. หน้าที่ของสื่อมวลชนในการสอดส่องและรายงานสภาพแวดล้อม

เป็นบทบาทของสื่อมวลชนในการเตือนให้ประชาชนได้ทราบถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีผลต่อสังคม เช่น ออกข่าวเรื่องเตือนภัยสึนามิ หรือโรคไข้หวัดนก นอกจากนี้ สื่อมวลชนในการกระตุ้นในกระทำความดี เรียกร้องให้อยู่ในกฎเกณฑ์ระเบียบวินัยของสังคม หรือกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม

2. หน้าที่ของสื่อมวลชนในการประสานให้เกิดความสัมพันธ์ในส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยสื่อมวลชนช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ การนำเสนอเหตุการณ์หรือสถานการณ์ เป็นการปรับความเข้าใจของส่วนต่าง ๆ ในสังคม และทำให้ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ อีกทั้งยังเป็นการบอกกล่าวข้อมูลล่วงหน้าไว้ก่อน หากมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้น เท่ากับเป็นการเตรียมตัวให้แก่สังคม

3. หน้าที่ของสื่อมวลชนในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม สื่อมวลชนเปรียบเสมือนโรงเรียนที่ให้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้ในเรื่องกฎ ระเบียบ วัฒนธรรม ประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม ทำให้ประชาชนรู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควรปฏิบัติ

4. หน้าที่ของสื่อมวลชนในด้านความบันเทิง สื่อมวลชนสามารถช่วยลดความเครียดทางจิตใจให้แก่บุคคลและสังคม เมื่อเกิดความทุกข์ สื่อก็จะช่วยให้หลบพ้นจากความเป็นจริงได้ชั่วคราว ในขณะที่เดียวกันสื่อมวลชนยังมีบทบาทในการให้ข่าวสารไปพร้อมกับความบันเทิงได้เช่นเดียวกัน (มีคำศัพท์ใหม่ ๆ เกิดขึ้น คือ “infotainment หรือ edutainment” ซึ่งหมายถึงการนำ information หรือ education มารวมกับ entertainment)

ในปี ค.ศ. 1976 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ (UNESCO) ได้จัดตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อศึกษาปัญหาการสื่อสารขึ้น โดยได้กล่าวถึงหน้าที่ของการสื่อสารโดยรวม รวมทั้งหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อบุคคลและสังคม²⁵ ดังนี้

1. หน้าที่ต่อบุคคล

1.1 หน้าที่ด้านข่าวสาร (Information) คือการรวบรวม การเก็บ การดำเนินการ และการเผยแพร่ข่าว ข้อมูล ภาพ ข้อเท็จจริง สาร ความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์แก่ประชาชน เพื่อความเข้าใจ และแสดงปฏิกิริยาตอบอย่างมีความรู้ความสามารถต่อบุคคล สิ่งแวดล้อม ประเทศและระหว่างประเทศ ตลอดจนเพื่อที่จะตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง

1.2 หน้าที่ด้านสังคมประภิต (Socialization) คือการให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อทำให้ประชาชนสามารถที่จะทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม และซึ่งสนับสนุนความเป็นปึกแผ่นในสังคมและการรับรู้เกี่ยวกับสังคม ซึ่งทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกิจกรรมของส่วนรวม

²⁵ ปรมะ สตะเวทิน, การสื่อสารมวลชน: กระบวนการและทฤษฎี (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2546), น. 139 – 143.

1.3 หน้าทีในด้านกรจูงใจ (Motivation) คือการส่งเสริมจุดหมายระยะสั้นและระยะยาวของสังคม และการกระตุ้นการเลือกและความทะเยอทะยานของบุคคล สนับสนุนกิจกรรมของบุคคลและชุมชนเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

1.4 หน้าทีด้านการโต้แย้งและแสดงความคิดเห็น (Debate and discussion) คือการให้และการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงที่จำเป็นเพื่อทำให้สะดวกแก่การตกลงหรือเพื่อทำให้ความเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาของส่วนรวมชัดเจน

1.5 หน้าทีด้านการศึกษา (Education) คือการถ่ายทอดความรู้สึกรเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสติปัญญา การสร้างบุคลิกภาพและการแสวงหาทักษะและความสามารถในทุกขั้นตอนของชีวิตมนุษย์

1.6 หน้าทีด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม (Cultural promotion) คือการเผยแพร่ผลผลิตทางวัฒนธรรมและศิลปะเพื่ออนุรักษ์มรดกของอดีต พัฒนาวัฒนธรรมโดยการขยายขอบเขตการรับรู้ของบุคคล ปลุกจินตนาการและกระตุ้นความต้องการด้านสุนทรีย์ และการสร้างสรรค์ของบุคคล

1.7 หน้าทีด้านบันเทิง (Entertainment) คือการเผยแพร่การแสดง การเต้นรำ ศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ความขบขัน กีฬา การแข่งขัน ฯลฯ เพื่อการพักผ่อนและความเพลิดเพลินส่วนตัวและร่วมกับคนอื่น

1.8 หน้าทีด้านการทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Integration) คือการทำให้ทุกคน ทุกกลุ่ม และทุกชาติสามารถได้รับสารต่าง ๆ ที่ต้องการเพื่อที่จะได้รู้จักและเข้าใจซึ่งกันและกัน และเพื่อให้สามารถที่จะรับสภาพชีวิต ความคิดเห็น และทะเยอทะยานของคนอื่นได้

2. หน้าทีต่อสังคม

2.1 เป็นความจำเป็นต่อสังคม (A Social Need)

การสื่อสารเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสังคมที่ทำหน้าที่ให้ข่าวสารแก่สถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น พรรคการเมือง มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้จากการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่ประสิทธิภาพ เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง เหตุการณ์ระหว่างประเทศ ผลผลิตทางการเกษตร เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย

2.2 เป็นเครื่องมือทางการเมือง (A political Instrument)

ในสังคมประชาธิปไตย สิทธิพลเมืองในการที่จะได้รับข่าวสาร (the citizen right's to information) เป็นสิ่งที่ได้รับการสนับสนุน สิทธิดังกล่าวคือสิทธิในการได้รับข่าวสารที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวัน ช่วยในการใช้ความคิด พิจารณาและตัดสินใจ ข่าวสารที่ได้รับจาก

สื่อมวลชนนั้น ช่วยให้ประชาชนได้รับทราบการทำงานของรัฐบาล และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและสามารถถ่วงดุลอำนาจ อีกทั้งยังทำหน้าที่สร้างและสะท้อนประชาคมติเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล

2.3 เป็นพลังทางเศรษฐกิจ (An Economic Force)

การเผยแพร่ข่าวสารของสื่อมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ ซึ่งข่าวสารดังกล่าวส่งผลต่อกระบวนการทำงานและกระบวนการผลิต ความก้าวหน้าและความทันสมัยของเทคโนโลยี ช่วยให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

2.4 ศักยภาพทางการศึกษา (An Education Potential)

สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ทางการศึกษาด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ข่าวสารและสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสติปัญญา (intellectual development) ข่าวสารที่เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนช่วยในการพัฒนาความรู้และสติปัญญาของประชาชนในประเทศและชุมชน

- สร้างบุคลิกภาพใหม่ (emergence of new framework for the personality)

สื่อมวลชนช่วยสร้างบุคลิกใหม่ด้วยการยกระดับการศึกษา สมาชิกในสังคมสามารถเข้าถึงข่าวสารและความรู้เดียวกันได้

- สร้างมาตรฐานทางปัญญา (intellectual standardization) การเผยแพร่ข่าวสารความรู้ผ่านสื่อช่วยลดช่องว่างด้านความรู้ ทำให้กลุ่มต่าง ๆ รู้เหมือนกัน เกิดมาตรฐานความรู้เป็นอย่างเดียวกัน

- ทำหน้าที่เป็นโรงเรียน (the school) สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้แก่สมาชิกในสังคมเหมือนบทบาทของโรงเรียน โดยการนำเสนอสิ่งที่ตรงกับความสนใจของคนและเป็นเรื่องแปลกใหม่

- ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ (an exchange of knowledge) สื่อมวลชนทำให้การถ่ายทอดความรู้เป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ให้คนรุ่นใหม่มีความทันสมัยและดำเนินชีวิตในโลกสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม

- เป็นแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (An Impulse to Culture)

2.5 สื่อมวลชนทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ผ่านการส่งเสริมทัศนคติ รูปแบบของพฤติกรรมของคนในสังคม ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม สื่อจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สมาชิกในสังคมเข้าถึงวัฒนธรรมทางสังคมได้

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ข่าวสารถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารด้วยความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางด้านของผู้รับสาร การสื่อสารจึงมีอิทธิพลต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และสถาบันต่างในสังคมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสารได้ และที่สำคัญการสื่อสารนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างไรก็ตาม แนวคิดด้านการพัฒนานั้น มีการใช้คำที่แทนกันซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกันและแตกต่างกันไป แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังกล่าวได้แก่

การทำให้ทันสมัย การเปลี่ยนแปลง การทำให้เป็นอุตสาหกรรม และการทำให้เป็นแบบตะวันตก

การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) หมายถึง การพยายามทำให้สภาพเศรษฐกิจของสังคมจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม

การทำให้เป็นแบบตะวันตก (Westernization) หมายถึง การเปลี่ยนสภาพของสังคมให้มีลักษณะเดียวกับตะวันตกทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลง (Change) หมายถึง สภาวะของการเคลื่อนไหวในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งในเวลาเดียวกันหรือต่างเวลากัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีทางวัตถุหรือจิตใจเพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยไม่เกิดการพัฒนา

การทำให้ทันสมัย (Modernization) หมายถึง การเปลี่ยนวิถีชีวิตจากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ซึ่งอาจมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การพัฒนา (Development)

เซียร์ส์ (Seers) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึง การมีอาหารกินอย่างเพียงพอ มีระดับรายได้เพียงพอที่จะสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอันได้แก่ เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย มีงานทำ มีความเสมอภาคในสังคม ถ้าหากว่าประชาชนส่วนใหญ่ยากจนลง มีคนว่างงานเพิ่มขึ้น มีความอยู่ดีธรรมในสังคมมากขึ้น แม้ว่ารายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มมากขึ้นมากกว่าเดิมสองเท่าก็ไม่สามารถเรียกได้ว่าการพัฒนาเกิดขึ้น แผนการใด ๆ ที่ไม่มีเป้าหมายที่จะลด

ความยากจน ลดการว่างงานและความไม่เสมอภาคในสังคมแล้ว ก็เป็นการยากที่จะเรียกแผนนั้นว่าเป็นแผนพัฒนา²⁶

จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการสื่อสารนั้นมีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นอย่างดี สังคมอยู่ได้เพราะเกิดการสื่อสาร และเมื่อสังคมจะพัฒนาต่อไปก็ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ

ทั้งนี้ การใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนา นั้น เริ่มขึ้นเมื่อคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อศึกษาปัญหาการสื่อสารขององค์การยูเนสโก (International Commission for Study of Communication Problem, UNESCO) ได้จัดทำรายงานสำรวจปัญหาการใช้สื่อในประเทศกำลังพัฒนา (ค.ศ. 1980) และพบข้อเท็จจริงสำคัญ ๆ กล่าวคือ ประเทศโลกที่สามนั้นยังขาดเงื่อนไขที่สำคัญในการส่งเสริมเรื่องสื่อมวลชน เช่น ขาดโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสาร เช่น ไม่มีสายโทรศัพท์ ขาดทักษะด้านวิชาชีพ ขาดทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการผลิตสื่อ รวมทั้งยังขาดผู้รับสารที่สามารถจะรับสื่อได้ เช่น ผู้รับสารยังไม่มีเครื่องรับโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งประเทศเหล่านี้ยังต้องพึ่งพาประเทศที่พัฒนาแล้วในด้านการสื่อสารเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี ผลผลิตสื่อทั้งด้านข่าวสารและความบันเทิง บุคลากร เครื่องมืออุปกรณ์ ฯลฯ ซึ่งประเทศของโลกที่สามนี้ต้องมุ่งความสนใจต่อปัญหาจำเป็นเร่งด่วน อาทิ ปัญหาความยากจน ด้านสาธารณสุข การศึกษาของประชาชน และเสถียรภาพทางการเมือง สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการแก้ไข ปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะสถาบันสื่อมวลชน²⁷

²⁶D. Seers, "The meaning of Development," in Paper presented at the 11th World Conference of the Society for International Development, Dehli, November 1969, P. 2 – 6 อ้างถึงใน เสถียร เชนยประทัม, การสื่อสารและการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2528), น. 4.

²⁷กาญจนา แก้วเทพ, สื่อมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: เลิฟ แอนด์ ลิฟ, 2547), น. 141.

แมคแคลร์ (McQuail 1987)²⁸ ได้กล่าวถึงหน้าที่หลัก ๆ ของสื่อมวลชนที่พึงมีในเนื้อหาของทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาสังคมไว้ดังนี้

1. สื่อมวลชนต้องยอมรับและเข้าร่วมดำเนินการในงานพัฒนาประเทศที่สอดคล้องกับแผนและนโยบายการพัฒนาสังคมโดยรวม
2. เสรีภาพของสื่อมวลชนจะมีได้ภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ว่าจะต้องขึ้นอยู่กับลำดับความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาในด้าน ๆ ของสังคม
3. เนื้อหาของสื่อต้องให้ความสำคัญอันดับแรกในเรื่องวัฒนธรรมและภาษาของชาติ
4. ข่าวและสารสนเทศของสื่อต้องให้ความสนใจอันดับแรกกับประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยกัน โดยเฉพาะประเทศที่อยู่ใกล้ชิดกับทางภูมิศาสตร์ การเมืองและวัฒนธรรม
5. นักข่าวและนักสื่อมวลชนจะต้องปฏิบัติงานทั้งการรวบรวมและการกระจายข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพไปพร้อม ๆ กับการมีความรับผิดชอบต่อสังคม
6. เพื่อผลประโยชน์ของการพัฒนาประเทศ รัฐมีสิทธิที่จะเข้าแทรกแซงหรือควบคุมการทำงานของสื่อมวลชน ไม่ว่าจะด้วยกลไกแบบต่าง ๆ เช่น การเซ็นเซอร์ การให้ทุนสนับสนุนหรือการเข้าควบคุมโดยตรง

กาญจนา แก้วเทพ²⁹ ได้ให้ทัศนะในเรื่องการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาไว้ว่า บทบาทหน้าที่ของสื่อเพื่อพัฒนานั้นมีส่วนในการยกระดับการศึกษาการรับรู้ของประชาชน ช่วยให้ประชาชนได้รู้เท่าทันสภาพความเป็นจริงในโลกที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไป มีส่วนผลักดันให้ประชาชนมีความคิดและมีความสามารถในการตัดสินใจและประกอบกิจกรรม ผดุงรักษาหรือยกระดับศีลธรรมของประชาชน โดยที่สื่อเหล่านั้นจะต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างความสำนึกแห่งการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของตัวเองและผู้อื่น แสวงหาเอกลักษณ์ของตน (และวัฒนธรรมของตน) เพื่อปลดปล่อยจากการครอบงำจากภายนอก และสำหรับแนวคิดของการพัฒนานั้นควรหมายรวมถึงการพัฒนาคนทั้งจากภายนอกและภายใน ส่วนการใช้สื่อเพื่อพัฒนานั้นควรเป็นสื่อที่มีคุณค่าในตัวสื่อ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 142.

²⁹ กาญจนา แก้วเทพ, เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, 2545), น. 275.

นิโคลัส เบนเน็ตต์ (Nicholas Bennett)³⁰ นักการศึกษาและนักสื่อสารมวลชนได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการนำสื่อมาใช้เพื่อการพัฒนาไว้ว่าจะต้องคำนึงถึงหลักการดังนี้คือ สื่อนั้นต้องมีคุณธรรม หมายความว่า การใช้สื่อนั้นต้องถือเอาคนเป็นเป้าหมาย มิใช่เอาเทคโนโลยีหรือผลกำไรเป็นเป้าหมาย อีกทั้งในด้านคุณค่านั้น การใช้สื่อต้องช่วยให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในระบบคุณค่าอันดีงามที่ตนมีอยู่ด้วย

สำหรับการสื่อสารเพื่อการพัฒนานั้นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันนั้นคือ ผู้รับสาร โดยไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อเพื่อการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ หรือเพื่อปลูกจิตสำนึก ผู้รับสารต้องเป็นตัวตั้ง (Active) ไม่ใช่เป็นสิ่งรอรับข่าวสาร (Passive) เท่านั้น

การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญอันจะนำไปสู่การพัฒนาได้ โดยการสื่อสารเพื่อการพัฒนา นั้น มีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ทศนคติ และเกิดพฤติกรรม และที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

³⁰ เรืองเดียวกัน, น. 277.

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริวิทย์ กุลโรจนภัทร และคณะ³¹ ศึกษาเรื่อง “ผลกระทบของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาการผลิตรายการ” ผลการศึกษาพบว่า รายการที่เด็กและเยาวชนรับชมมากที่สุดคือช่อง 3 และ 5 คือ รายการตลกและเกมโชว์ สำหรับช่อง 7 และ 11 มีผู้รับชมมากที่สุดคือรายการเพลงหรือคอนเสิร์ต ส่วนช่อง 9 เป็นรายการการ์ตูน โดยผลการรับชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กและเยาวชนแล้วทำให้เกิดคุณลักษณะของเด็กและเยาวชน 10 ประการ (มีสายใยผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว, มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ, มีวัฒนธรรมดีงาม, มีความสามารถมากกว่า 1 ภาษา, เลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตย, เข้าใจสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ, รู้จักคิดไม่มกมาย, มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย, รับผิดชอบในการรักษาและพัฒนาธรรมชาติ และรู้จักปรับเปลี่ยนแนวคิดและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นการรู้จักปรับเปลี่ยนแนวคิดและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการเข้าใจสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่อยู่ในระดับค่อนข้างดี

นอกจากนี้ ยังพบว่า เด็กและเยาวชนที่รับชมรายการโทรทัศน์โดยมีผู้อื่นร่วมรับชมด้วย และคอยให้คำแนะนำถึงข้อดี ข้อเสียในการนำไปปฏิบัติตน จะมีคุณลักษณะเกี่ยวกับความผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว การมีสุขภาพกายและจิตดี การมีวัฒนธรรม การเลื่อมใสการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และการมีความรับผิดชอบรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ดีกว่าเด็กและเยาวชนที่รับชมรายการโทรทัศน์ตามลำพัง โดยเด็กและเยาวชนที่รับชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กและเยาวชนทุกวัน เกือบทุกวัน และสัปดาห์ละ 3 – 4 ครั้ง จะมีคุณลักษณะ 10 ประการดีกว่ากลุ่มที่รับชมสัปดาห์ละ 1 – 2 ครั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01

³¹ศิริวิทย์ กุลโรจนภัทร และคณะ, “ผลกระทบของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาการผลิตรายการ,” ใน รายงานการวิจัยสำนักพัฒนานโยบายและแผนการ ประชาสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสัมพันธ์, 2541), น. บทคัดย่อ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ร่วมกับสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต³² ในการสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อ การรณรงค์ “คุณธรรมสำหรับเยาวชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน นักศึกษา 8 ประการ ได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ การรับรู้ และความเข้าใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน นักศึกษา จากสื่อต่าง ๆ และเพื่อสำรวจปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน นักศึกษา ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และผู้บริหาร สถานการศึกษา บุคลากรทางการศึกษา ผลการสำรวจพบว่า สื่อที่ทำให้รับรู้โครงการรณรงค์ สร้างคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการมากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ และข้อมูลที่ได้รับมากที่สุดคือ การรณรงค์เรื่องความประหยัด ความซื่อสัตย์ และความสามัคคี

ความคิดเห็นต่อผลจากโครงการรณรงค์เสริมสร้างคุณธรรมของเยาวชนและสังคม ค่อนข้างมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชน เพราะ ทำให้เยาวชนและสังคมมีความ เข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรม 8 ประการมากขึ้น เกิดความสงบในสังคม เยาวชนเกิดความตื่นตัวและหัน มาให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมมากขึ้นส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมากขึ้น การ นำเสนอผ่านสื่อ การรณรงค์อย่างสม่ำเสมอเป็นการปลูกฝังเยาวชนให้เกิดการซึมซับในเรื่อง คุณธรรมอีกทางหนึ่ง และทำให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมมากขึ้น

นอกจากนี้ ความคิดเห็นต่อบัญชีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเยาวชน พบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าปัจจัยที่มีผลมากที่สุด คือครอบครัว รองลงมาคือ ครูอาจารย์ เพื่อน และพฤติกรรม ตัวอย่างคนรอบข้าง และสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเยาวชน มากที่สุดคือ เพื่อนหรือคนรอบข้างที่ชักจูงไปในทางที่ผิด รองลงมาคือ สื่อต่าง ๆ ทั้งอินเทอร์เน็ต ละคร เกมสื่อออนไลน์ สภาพสิ่งแวดล้อมของเยาวชน และตัวเยาวชนเองที่เห็นว่า คุณธรรมเป็นเรื่อง น่าเบื่อไม่น่าสนใจ

สิ่งที่เป็นแรงจูงใจทำให้เยาวชนมีคุณธรรมหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้มากที่สุดคือ ครอบครัว (พ่อแม่ผู้ปกครอง) รองลงมาคือเพื่อน หรือคนรอบข้าง ครู/อาจารย์ สื่อต่าง ๆ เช่น ป้าย โฆษณา โทรทัศน์ และสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ

³²สำนักงานประเมินผลการจัดการการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และ สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, “ความคิดเห็นต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน นักศึกษา 8 ประการ,” ใน รายงานสรุปผลการสำรวจสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2550), น. 41 – 45.

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน³³ วิจัยเรื่อง “การติดตามและประเมินผลเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อยจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน” ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย เยาวชนจะอยู่ในความปกครองหรืออาศัยกับบิดามารดา และจะศึกษาต่อ พร้อมทั้งจะประกอบอาชีพ แต่ยังไม่มีความทำงาน เนื่องจากมีวุฒิการศึกษาต่ำ นอกจากนี้ เยาวชนได้บรรพชา หรืออุปสมบทแล้ว ทำให้เด็กและเยาวชนดีขึ้น โดยหลังจากได้รับการปล่อยตัวแล้ว ส่วนใหญ่ เด็กและเยาวชนกลับมาก่ออยู่ในครอบครัวและสังคม เด็กและเยาวชนมีการปรับตัวเข้ากับสังคม ซึ่งบิดามารดา ผู้ปกครองมีความเห็นว่าส่วนใหญ่เด็กและเยาวชนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ไม่มีปัญหา สำหรับเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาในด้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะปรึกษาบิดามารดา สำหรับเด็กและเยาวชน ที่หลบหนีจากบ้าน ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากเพราะความเยาว์วัยและเพื่อนซี้ชวอน ส่วนการใช้เวลาว่างของเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย ส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์ในการเล่นกีฬากลางแจ้ง โดยบิดามารดา หรือผู้ปกครอง เห็นว่าเด็กและเยาวชนใช้เวลาว่างโดยรายการ โทรทัศน์

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เด็กและเยาวชนกระทำผิดซ้ำและแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ การกระทำผิดซ้ำและการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย ตามความคิดเห็นของบิดามารดา หรือผู้ปกครอง มีความคิดเห็นว่าเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และปัจจัยที่เป็นสาเหตุ คือ การคบเพื่อน ส่วนปัจจัยที่ทำให้เด็ก และเยาวชนกระทำผิดซ้ำ ส่วนใหญ่เกิดจากปัจจัยของเด็กและเยาวชน ปัจจัยเกี่ยวกับครอบครัว และปัจจัยเกี่ยวกับสิ่งยั่วยุจากสื่อและการสื่อสารมวลชน ส่วนความคิดเห็นของนักสังคมสงเคราะห์ เกี่ยวกับการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนเกิดจากปัจจัยเกี่ยวกับศูนย์ฝึกและอบรมฯ เช่น การไม่มีการจำแนกประเภทเด็กและเยาวชน การฝึกอบรม ปัญหาเด็กและเยาวชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ขาดระบบการบำบัดระบบการฝึกวิชาชีพไม่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ การกระทำผิดซ้ำและการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย คือ ศูนย์ฝึกและอบรมฯ ต้องมีการทำจำแนกประเภท ต้องพัฒนาระบบการบำบัด แก้ไข พื้นฟู การเพิ่มประสิทธิภาพในการ ฝึกวิชาชีพให้ทัดเทียมกับระบบการฝึกวิชาชีพภายนอก

³³กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, “การติดตามและประเมินผลเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อยจากศูนย์ฝึกและ อบรมเด็กและเยาวชน ของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน,” <http://www2.djop.moj.go.th/research/show_research.php>, 2 ธันวาคม 2551.

อรวิภา จินตนาวัน³⁴ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเปิดรับชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัวประมาณ 1 ชั่วโมง โดยเปิดรับชมทุกวัน ช่วงเวลาการเปิดรับในวันจันทร์ – ศุกร์ คือช่วงหัวค่ำ (18.31 – 20.30 น.) และในวันเสาร์ – อาทิตย์ ช่วงเวลา 18.01 – 22.00 น. องค์ประกอบของรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กที่กลุ่มตัวอย่างชอบมากที่สุดคือ เรื่องที่น่าเสนอในรายการ รายการที่ชอบมากที่สุดคือ รายการประเภทเพลงและดนตรี โดยมีการสอดแทรกสารคดีหรือเรื่องที่น่าสนใจขึ้นมา ส่วนเนื้อหารายการจะเน้นการให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นสิ่งสำคัญ และเหตุผลที่ชอบดู คือได้เพิ่มพูนประสบการณ์และความรู้รอบตัวในด้านต่าง ๆ โดยรูปแบบรายการที่ชอบมากที่สุด คือ รายการวาไรตี้ การเปิดรับชมโทรทัศน์สำหรับเด็กที่กลุ่มตัวอย่างชอบคือ ตั้งใจชมพอสมควร โดยเปลี่ยนไปชมช่องอื่นเมื่อรายการน่าเบื่อหรือไม่สนุก โดยต้องการเปิดรับชมเอง และบุคคลที่ร่วมรับชมโทรทัศน์สำหรับเด็กที่กลุ่มตัวอย่างชอบ คือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง

สำหรับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนและครอบครัวในระดับมาก โดยพบว่าประเด็นเรื่องให้รู้จักห่างไกลจากยาเสพติดเป็นประเด็นที่มีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัวมากที่สุด นอกจากนี้การวิจัยยังพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ด้านความถี่ในการเปิดรับชม และลักษณะการเปิดรับชมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการชมรายการโทรทัศน์ นอกจากนี้ พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับชมด้านระยะเวลาในการเปิดรับชม ด้านสาเหตุในการเปิดรับชมและด้านบุคคลที่ร่วมรับชม

³⁴อรวิภา จินตนาวัน, “การศึกษาการเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กตามมาตรการการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น. บทคัดย่อ.

ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก ตามมาตรฐานการกำรใช้สื่อของรัฐเพื่อศึกษาและการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว

เอ็ม เวเลอริโอ และคณะ³⁵ ศึกษาเรื่อง “การเปิดรับรายการโทรทัศน์ในเด็กวัย 2 – 8 ปี และทัศนคติของผู้ปกครองเกี่ยวกับการเปิดรับนั้น” โดยวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับอุปนิสัยในการดูโทรทัศน์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของเด็ก และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของผู้ปกครองที่มีต่อรายการโทรทัศน์กับการเปิดรับรายการโทรทัศน์ของเด็ก กลุ่มตัวอย่างคือผู้ปกครองของเด็กที่เข้าโรงเรียนเตรียมอนุบาล โรงเรียนอนุบาล ไปจนถึงนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 156 คน ผลการศึกษา พบว่า เด็กร้อยละ 9 ดูโทรทัศน์มากกว่า 3 ชั่วโมงต่อวัน และเด็กร้อยละ 50 ดูโทรทัศน์ 1 – 3 ชั่วโมงต่อวัน ผู้ปกครองที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเปิดรับรายการโทรทัศน์ของเด็กส่วนใหญ่ห้ามไม่ให้เด็กชมรายการโทรทัศน์ในบางรายการ

ทัศนคติของผู้ปกครองเกี่ยวกับเนื้อหาและประโยชน์ที่ได้รับจากรายการสัมพันธ์อย่างมากกับการเปิดรับรายการโทรทัศน์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ปกครองที่ไม่เข้มงวดในเนื้อหาของรายการโทรทัศน์สัมพันธ์กับการเปิดรับรายการโทรทัศน์ของเด็กที่มีปริมาณมากกว่าโดยไม่มีการวิเคราะห์ที่เลือกรับชมรายการโทรทัศน์ ในทางกลับกันผู้ปกครองที่เข้มงวดกวดขันในเรื่องประโยชน์ของรายการโทรทัศน์สัมพันธ์กับการเปิดรับรายการโทรทัศน์ที่ดีกว่าในเชิงคุณภาพและการเลือกสรรรายการโทรทัศน์ที่จะรับชมมากกว่า นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า ทัศนคติการพินิจวิเคราะห์ของผู้ปกครองสัมพันธ์โดยตรงกับระดับสถานภาพทางสังคมและการศึกษาที่สูงกว่า การศึกษารั้งนี้ ได้แนะให้เห็นว่าทัศนคติของผู้ปกครองเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์อาจมีอิทธิพลต่ออุปนิสัยการดูรายการโทรทัศน์ของเด็ก การศึกษาที่ครอบคลุมกว้างขวางขึ้นซึ่งพิจารณาถึงปัจจัยนี้และปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อการเปิดรับรายการโทรทัศน์นั้นจำเป็น เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้นถึงสาเหตุของการเปิดรับรายการโทรทัศน์ที่มากเกินไปของเด็ก

³⁵M. Valerio, P. Amodio, M. Dal Zio, A. Vianello and G. P. Zacchello. “The use of television in 2- to 8-year-old children and the attitude of parents about such use.” Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine,” <<http://archpedi.ama-assn.org/cgi/content/abstract/151/1/22>>, 7 July 2006.

บำรุง สุขพรรณ³⁶ ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสื่อมวลชนในการเผยแพร่และปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อเยาวชนไทย” ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับค่านิยมและคุณธรรมจากสื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์มากที่สุด ได้รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์และสิ่งพิมพ์น้อย ค่านิยมพื้นฐานและคุณธรรม นักเรียนนำไปใช้มากที่สุดคือการแสดงความรักชาติและเทิดทูนศาสนาและพระมหากษัตริย์ รองลงมาคือค่านิยมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง การขยันหมั่นเพียรและความรับผิดชอบ การประหยัดและการออม การมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย และการปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา โดยนักเรียนจะจัดกิจกรรมและนิทรรศการเพื่อเผยแพร่คุณธรรมและค่านิยมพื้นฐานในโรงเรียนอย่างน้อยปีละ 6 ครั้ง ทั้งในโอกาสวันสำคัญทางราชการและวันสำคัญทางศาสนา ส่วนการเผยแพร่ความรู้ในส่วนใหญ่นักเรียนจะเผยแพร่แก่เพื่อน ๆ ในโรงเรียนและญาติในครอบครัว นอกจากนี้ ความถี่ในการรับข่าวสารด้านค่านิยมและคุณธรรม ส่วนใหญ่นักเรียนได้รับข่าวสารทุกวันจากวิทยุและโทรทัศน์ ส่วนเนื้อหาของสื่อมวลชนนี้นักเรียนขอให้เพิ่มเนื้อหาในหนังสือพิมพ์และภาพยนตร์ให้มากขึ้น เพราะปัจจุบันมีน้อยหรือไม่มีเลย สำหรับวิธีการเผยแพร่นั้น นักเรียนขอให้ใช้รูปแบบในการเผยแพร่คุณธรรมให้ใช้ความรู้สึกลับันเทิงมากที่สุด ใช้ประเภทเพลงลูกทุ่ง และการใช้รายการแสดงประกอบ

ล้ำค่า โพธิ์กระฉ่าง³⁷ ศึกษาเรื่อง “การใช้และความพึงพอใจของเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน” ผลการศึกษาพบว่า สื่อมวลชนที่เด็กเปิดรับสูงที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์ รองลงมา ได้แก่ วิทยุ หนังสือ ภาพยนตร์ และวิดีโอ ตามลำดับ เนื้อหาที่เด็กนิยมชมชอบมากที่สุด ได้แก่ เนื้อหาประเภทลึกลับเขย่าขวัญ เช่น เรื่องผี การฆาตกรรมและเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรี ถัดมาได้แก่ เนื้อหาประเภทขบขัน เนื้อหาประเภทตื่นเต้นระทึกใจ เช่น การผจญภัย กีฬา เนื้อหาเกี่ยวกับสงคราม การต่อสู้ และเนื้อหาประเภทอื่น ๆ สำหรับบทบาทที่เด็กนิยมชมชอบมากที่สุด ได้แก่ ตัวเอกที่มีลักษณะก้าวร้าว หรือมีบทบาทต่อสู้ ใช้กำลัง ส่วนผลกระทบจากการใช้สื่อ พบว่าเด็กส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบจากการใช้สื่อมากพอควร ผลกระทบที่ค่อนข้างเด่นชัดได้แก่ผลกระทบด้านทัศนคติในทางก้าวร้าวและทัศนคติในเรื่องเพศ

³⁶บำรุง สุขพรรณ, “บทบาทของสื่อมวลชนในการเผยแพร่และปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อเยาวชนไทย,” ใน รายงานการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2525), น. บทคัดย่อ.

³⁷ล้ำค่า โพธิ์กระฉ่าง, “การใช้และความพึงพอใจของเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), น. บทคัดย่อ.

เด็กส่วนใหญ่ใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมาย โดยคาดว่าสื่อหรือเนื้อหาของสื่อจะทำให้เกิดความพึงพอใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับที่มีความเด่นชัดที่สุดได้แก่ ความพึงพอใจจากการกระตุ้นให้เกิดความตื่นเต้น ซึ่งหมายถึง การใช้สื่อเนื่องจากความต้องการการกระตุ้นจากสิ่งใหม่ ๆ (Sensory stimulation) เพื่อไม่ให้ชีวิตดูน่าเบื่อหน่ายหรือซ้ำซากจำเจเกินไป เมื่อนำความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับจากสื่อ มาหาความสัมพันธ์กับตัวแปรที่สำคัญในโครงสร้างการใช้สื่อของเด็ก ซึ่งได้แก่ ลักษณะพื้นฐานของเด็ก การใช้สื่อทั้งด้านความถี่และความนิยมในเนื้อหา ตลอดจนผลกระทบที่เด็กได้รับจากสื่อ ผลปรากฏว่า ความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับมีความสัมพันธ์กับลักษณะพื้นฐานบางประการของเด็ก ได้แก่ ความผิดปกติทางบุคลิกภาพ และมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อของเด็ก ทั้งด้านความถี่และเนื้อหา

ยิ่งเด็กคาดว่าจะได้รับความพึงพอใจจากสื่อมากเท่าไร เด็กก็จะเปิดรับสื่อมากขึ้นเท่านั้น และความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับ ที่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อแต่ละประเภท ส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับคุณสมบัติของสื่อประเภทนั้น ๆ เช่น ความพึงพอใจในด้านการพักผ่อนจะสัมพันธ์กับการใช้สื่อวิทยุ ความพึงพอใจในด้านการเรียนรู้จะสัมพันธ์กับการใช้สื่อหนังสือ นอกจากนี้ ความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับยังมีความสัมพันธ์กับความนิยมในเนื้อหาประเภทต่าง ๆ ทุก ๆ ประเภท โดยความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับในด้านการกระตุ้นให้เกิดความตื่นเต้นเป็นความพึงพอใจที่สัมพันธ์กับความนิยมเนื้อหาส่วนใหญ่อย่างเด่นชัดที่สุด และเช่นเดียวกัน ความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับในด้านการกระตุ้นให้เกิดความตื่นเต้นมีความสัมพันธ์กับผลกระทบส่วนใหญ่อย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ เมื่อนำความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับความสัมพันธ์กับผลกระทบจากสื่อ โดยควบคุมตัวแปรความถี่ในการเปิดรับสื่อและความนิยมในเนื้อหาของสื่อ ผลปรากฏว่าความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับมาหา ยังคงมีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากการใช้สื่ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน โดยความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับกับผลกระทบบางด้านซึ่งลดลงเพียงเล็กน้อยแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เด็กต้องการจากการใช้สื่อมีความสำคัญต่อการที่เด็กจะได้รับผลกระทบด้านนั้น ๆ จากสื่อมากกว่าการใช้สื่อ หรือเนื้อหาของสื่อ ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับกับผลกระทบบางด้านซึ่งลดลงอย่างค่อนข้างเห็นได้ชัดแสดงให้เห็นว่านอกจากสิ่งที่เด็กคาดหวังจากสื่อแล้ว การใช้สื่อและเนื้อหาของสื่อก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อผลกระทบที่เด็กได้รับจากการใช้สื่อเช่นกัน

อลงกรณ์ ปริวุฒิพงศ์³⁸ ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับการรับรู้ข่าวสารวัฒนธรรมไทย ของนักเรียนมัธยมปลายในเขตกรุงเทพฯ” พบว่า สื่อที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับข่าวสารวัฒนธรรมไทยมากเป็น 3 ลำดับต้น คือ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ และครูอาจารย์ ส่วน พระ – นักบวช เป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างตอบว่า ไม่เคยได้รับข่าวสารทางวัฒนธรรมมากที่สุด นอกจากนี้ ในลักษณะความสนใจในข่าวสารวัฒนธรรมไทยนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างติดตามรับข่าวสารวัฒนธรรมไทยจากสื่อมวลชน เฉพาะเรื่องที่สนใจ ในระดับนาน ๆ ครั้ง หรือแทบไม่เคยเลย โดยให้เหตุผลว่า ไม่ชอบมากที่สุด เมื่อพิจารณาในเรื่องการเปิดรับเนื้อหาวัฒนธรรมไทย พบว่า กลุ่มตัวอย่างรับรู้เนื้อหาการแต่งกายแบบไทยและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยจากโทรทัศน์มากที่สุด ในขณะที่เนื้อหาภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยและวรรณกรรมไทยจากครู – อาจารย์ และเนื้อหาวิถีครอบครัวไทย จาก พ่อ – แม่ มากกว่าสื่ออื่น ๆ ส่วนพระ – นักบวช และเพื่อนเป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างรับรู้เนื้อหาในระดับน้อยอย่างเห็นได้ชัด ในประเด็นเรื่องการรับรู้เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ซึ่งประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อยได้แก่ ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมด้านวัฒนธรรมไทย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ระดับปานกลาง แต่มีระดับการรับรู้ในเรื่อง วิถีครอบครัวไทยดีที่สุด รองลงมาคือ ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ภาษาและวรรณกรรมไทย แต่มีการรับรู้เรื่อง การแต่งกายแบบไทยในระดับต่ำ

จากผลการวิจัยที่ศึกษาค้นคว้ามา จะเห็นได้ว่า เด็กและเยาวชนนั้น มีพฤติกรรมในการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์มากที่สุด ซึ่งมีการรับข่าวสารเกี่ยวกับค่านิยมและคุณธรรมจากโทรทัศน์มากที่สุดเช่นกัน โดยเด็กส่วนใหญ่ใช้นั้นใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมาย โดยคาดว่าสื่อหรือเนื้อหาของสื่อจะทำให้เกิดความพึงพอใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ความพึงพอใจที่เด็กคาดว่าจะได้รับที่มีความเด่นชัดที่สุดได้แก่ ความพึงพอใจจากการกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว มีการใช้สื่อเนื่องจากความต้องการการกระตุ้นจากสิ่งใหม่ ๆ เพื่อไม่ให้ชีวิตดูน่าเบื่อหน่าย ซึ่งจะเห็นได้จากการที่นักเรียนขอให้ใช้รูปแบบในการเผยแพร่คุณธรรมให้ใช้ความรู้สึบบั่นทึงมากที่สุด และเมื่อเปิดรับแล้ว เด็กและเยาวชนนั้นมีการใช้ประโยชน์จากการเปิดรับสื่อนั้นด้วย เช่น นักเรียนจะจัดกิจกรรมและนิทรรศการเพื่อเผยแพร่คุณธรรมและค่านิยมพื้นฐานในโรงเรียนในโอกาสวันสำคัญทาง

³⁸อลงกรณ์ ปริวุฒิพงศ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับการรับรู้ข่าวสารวัฒนธรรมไทย ของนักเรียนมัธยมปลายในเขตกรุงเทพฯ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น. บทคัดย่อ.

ราชการและวันสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ การที่เด็กได้รับคำแนะนำระหว่างการประชุมรายการโทรทัศน์จากผู้ปกครองก็ส่งผลให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปิดรับรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการของเยาวชนกับการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน” มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อโทรทัศน์ในการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานแก่เยาวชนในการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมุ่งเน้นไปที่สื่อทางโทรทัศน์ เนื่องจากเป็นสื่อที่เด็กเปิดรับมากที่สุด ดังนั้นสื่อโทรทัศน์จึงควรเป็นบทบาทหนึ่งในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน ให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะคติในทางบวกต่อคุณธรรม และที่สำคัญควรที่จะต้องศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ของเยาวชนและการนำสิ่งที่เปิดรับไปใช้ประโยชน์มากขึ้นเพียงใด เพื่อที่จะนำไปสู่การผลิตสื่อเพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาคุณธรรมแก่เด็กและเยาวชนไทย